

VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, O. P. S., ČESKÉ BUDĚJOVICE

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

STAV ČESKÉHO VĚZEŇSTVÍ VE 21. STOLETÍ

Autor práce: Magda Šišková
Studijní obor: Bezpečnostně právní činnost ve veřejné správě
Forma studia: Kombinovaná
Vedoucí práce: Ing. Jiří Dušek, Ph.D.
Katedra: Katedra právních oborů a bezpečnostních studií

2011

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, na základě vlastních zjištění a s použitím odborné literatury a materiálů uvedených v této práci.

Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Vysoké školy evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích a zpřístupněna v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění.

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Ing. Jiřímu Duškovi, Ph.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

ABSTRAKT

ŠIŠKOVÁ, M. *Stav českého vězeňství ve 21. století : bakalářská práce*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2011. 73 s.
Vedoucí bakalářské práce : Ing. Jiří Dušek, Ph.D.

Klíčová slova: soud, trestní právo, vazba, vězeňství, zákon

Bakalářská práce je zaměřena na stav vězeňství v České republice, které pak následně porovnává s vězeňským systémem USA a Kanady.

Práce je rozdělena do šesti částí a jejím cílem je analyzovat celkový vývoj vězeňství v ČR. Charakterizuje prostředí a druhy věznic, zabývá se tématem zacházení s vězni, dodržováním práv vězňů od vzetí do vazby až po vlastní výkon trestu. Dále sleduje možnosti vězněných osob z hlediska vzdělávání a programů, které podporují jejich návrat do běžného života tak, aby nedocházelo k recidivě trestné činnosti, ale aby výkon trestu sloužil k nápravě a pochopení práv a povinností.

Na základě zjištěných dat práce poukazuje na silné a slabé stránky vězeňství v České republice. V závěru práce jsou uvedena konkrétní statistická data, která sledují vývoj vybraných údajů za posledních deset let. Zdroje dat vycházejí především z odborné literatury a statistických údajů.

ABSTRACT

ŠIŠKOVÁ, M. *Situation of the Czech prison in the 21th century : Bachelor thesis*. České Budějovice : The College of European and Regional Studies, o. p. s., 2011. 73 p. Supervisor : Ing. Jiří Dušek, Ph.D.

Key words: court, criminal law, custody, prison, law

The bachelor thesis is focusing on the situation of prison system in the Czech Republic, which is then compared with the prison system in USA and Canada.

The bachelor thesis is divided into six parts and its object is to analyze global development of the prison in the Czech Republic. The thesis describes environment and current forms of prisons, treatment of condemned or the respect of prisoners rights from detention till execution. The thesis deals further possibilities in education programs, which encourage prisoners in returning into everyday life. These programs help prevent crime recidivism, so the execution of a punishment imprisonment serves to retrieval and understanding of rights and duties.

The thesis pointing strengths and weaknesses of the prison in the Czech Republic, according to detected data. At the end are presented concrete statistical data, which follow development of the selected data over the last ten years. Data sources are based primarily on the professional literature and statistics.

OBSAH

ÚVOD	8
1 CÍL A METODIKA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	9
2 STAV VĚZEŇSTVÍ V ČR	10
2.1 Vězni a lidská práva.....	10
2.1.1 Evropské vězeňství	10
2.1.2 Ústavní pořádek ČR.....	11
2.1.3 Prostředí věznic.....	14
2.1.4 Diferenciace věznic.....	19
2.1.5 Známé věznice v ČR	20
2.1.5.1 Bory	20
2.1.5.2 Mírov	20
2.1.6 Trest smrti versus doživotí.....	21
3 KOMPARACE VYBRANÝCH VĚZEŇSKÝCH SYSTÉMŮ	25
3.1 Vězeňství ve světě.....	25
3.2 Umíst'ování vězňených osob v USA.....	27
3.3 Věznice Alcatraz.....	28
3.4 Současné vězeňství v USA	29
3.5 Vězeňství v Kanadě	34
3.5.1 Soudní systém Kanady.....	35
3.5.2 Trestní stíhání.....	36
3.5.3 Organizace vězeňského systému.....	36
4 VĚZEŇSTVÍ V ČR	38
4.1 Historie vězeňství v České republice	38
4.2 Vazební věznice v ČR.....	39
4.3 Organizace a řízení Vězeňské služby České republiky.....	41
4.4 Státní zastupitelství	43
5 ZACHÁZENÍ S VĚZNI	45

5.1	Vzdělávání vězňů.....	45
5.2	Zdravotní péče	46
5.3	Léčebná a preventivní opatření	48
5.4	Motivace ke změně	51
6	PROCES VÝKONU VAZBY A TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY V ČESKÝCH VĚZNICÍCH.....	52
6.1	Funkce trestu.....	52
6.2	Výkon vazby	53
6.3	Trestní řízení	54
6.4	Práva obviněného.....	55
6.5	Příjem obviněných do vazby.....	57
6.6	Výkon trestu odnětí svobody	58
	ZÁVĚR.....	64
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	65
	PŘÍLOHY	67

ÚVOD

Česká společnost vstoupila v devadesátých letech 20. století do období demokratizace, která je svou kvalitou a kvantitou nesrovnatelná s jakýmkoliv předcházejícím obdobím. Stranou tohoto procesu nemohlo zůstat ani vězeňství, které je nezastupitelnou součástí státní a sociální struktury. Začleňování České republiky do Evropské unie je dalším podstatným krokem k utváření moderního českého vězeňství navazujícího přitom na nejlepší světové, evropské i národní tradice.

Materiální podmínky kteréhokoli vězeňského systému i způsob zacházení s vězni v něm jsou specifickou reprezentací kulturního a ekonomického vývoje celé společnosti. Projevuje se zde vztah konkrétního státu k jednotlivci, jeho svobodám, lidským i občanským právům.

V současné době dlouhodobé výzkumy a statistiky poukazují na nižší podíl recidivy trestné činnosti těch, kteří prošli terapeutickými programy na výkonu trestu odnětí svobody. Celý svět měl již v minulosti velký problém s terorismem. Tento problém vygradoval 11. září 2001, kdy se hrozba terorismu projevila v plné síle. Je nutné dopadené teroristy spolehlivě věznit, aby byl stupňující se boj proti organizovanému zločinu co nejúčinnější.

České vězeňství úspěšně vyřešilo řadu závažných mimořádných událostí a krizových situací. Zabývalo se aktivitami organizovaného zločinu a hromadnými vystoupeními vězňů a v návaznosti na to byla přijata některá specifická opatření, jako např. vybavení a vycvičení příslušníků pro služební zákrok pod jednotným velením, vybudování pěti oddělení se zvýšeným stavebně technickým zabezpečením, vybudování sítě detekce mobilních telefonů ve vazebních věznicích, nákup speciálních eskortních vozidel. Tato a další opatření přispěla k minimalizaci bezpečnostních rizik.

V současnosti je vhodné brát na vědomí zkušenosti vězeňských praktiků, kteří popisují realitu formou třetinového dělení. Přibližně jedna třetina osob, které se poprvé ocitly ve vězení, se již nikdy do tohoto zařízení nevrátí, naopak druhá třetina se bude vracet opakovaně. U třetí třetiny může dobře vedený výkon trestu odnětí svobody alespoň ovlivnit prodloužení doby návratu těchto lidí do věznice.

1 CÍL A METODIKA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Cílem bakalářské práce je analýza českého vězeňství, včetně propojení s platnou legislativou (co je vězňům umožněno a co naopak vězeňská služba zakazuje). Zároveň se práce věnuje pohledu, co je důležité dělat pro vězně, aby nedocházelo k recidivě trestné činnosti, aby výkon trestu sloužil k nápravě a pochopení práv a povinností (probační a mediační služba, pomoc psychologa, sebevzdělávání).

K naplnění cíle bakalářské práce jsou použity následující metody. Studium a rozbor literatury, přičemž práce vychází především z odborné literatury a z internetových zdrojů. Komparativní metoda je aplikována k porovnání dat získaných především ze statistických údajů. Popisná metoda byla využita ke sdělení zásadních informací o stavu vězeňství.

Práce je rozdělena do šesti kapitol. První kapitola stanovuje cíl a metodiku bakalářské práce. Druhá kapitola se zabývá celkovým stavem vězeňství v České republice. Třetí kapitola se věnuje vězeňství ve světě, zejména soudním systémům v Kanadě a USA. Další kapitola je průřezem historie vězeňství v České republice a zasahuje až do současnosti, zabývá se též organizací a řízením Vězeňské služby České republiky. V páté části práce řeší zacházení s vězni a motivaci ke změně (např. abstinence u drogově závislých). V poslední části shrnuje práce informace o procesu výkonu vazby a trestu odnětí svobody v českých věznicích.

Na základě zjištěných dat se práce snaží poukázat na silné a slabé stránky vězeňství v České republice, přičemž rok 2010 se dá spojit s postupným nárůstem počtu vězňených osob. Tento vývoj byl způsoben zejména zvýšeným počtem přeměn trestů obecně prospěšných prací, které nebyly řádně vykonávány. Dalším faktorem, který ovlivňuje nárůst počtu odsouzených, byl nástup platnosti nového trestního kodexu. Z důvodu omezeného rozsahu však nelze v této bakalářské práci obsáhnout úplně kompletní a reálný obraz činností vykonávaných zaměstnanci a příslušníky Vězeňské služby České republiky a stavu vězeňství v ČR.

2 STAV VĚZEŇSTVÍ V ČR

2.1 Vězni a lidská práva

2.1.1 Evropské vězeňství

Již v závěru devatenáctého, intenzivněji a pravidelněji pak od začátku dvacátého století se v hlavních evropských městech konaly mezinárodní penologické konference (v Praze v roce 1930). Zejména poté, co iniciativu i zde převzala Organizace spojených národů, šel vývoj nezadržitelně k vypracování pravidel jednotně regulujících vězeňskou praxi v co největším počtu zemí. Potřeba vlastní verze pravidel upravujících vězeňství se zvláště výrazně projevila v Evropě po druhé světové válce. To mělo své příčiny. Z válečných hrůz vyvstalo a v poválečném období na starém kontinentu široce rozvinulo hnutí, v jehož rámci byla zdůrazňována nutnost smíření mezi bývalými nepřáteli, potřeba evropské jednoty, společného úsilí o pokrok a prosperitu založeného na míru a komplexní mezinárodní spolupráci. Od čtyřicátých let do konce dvacátého století prošla západní Evropa radikálními ekonomickými, politickými, sociálními, kulturními a dalšími změnami (neméně zásadní a možná obtížnější proměny připravil osud pro toto období i Evropě střední a východní). Vznikla a úspěšně se rozvíjí Evropská unie, do které 1. května 2004 vstoupila i Česká republika.¹

Důležitým krokem Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod je postup, jak se prosazuje přednost Úmluvy před zákonem. Může-li soudce v případě rozporu sám přímo aplikovat ustanovení Úmluvy namísto zákona, bude aplikovat Úmluvu častěji, než když nemá pravomoc pomínout zákon a musí věc předložit ústavnímu soudu na vyřešení rozporu zákona s Úmluvou. Uvedené skutečnosti vysvětlují, proč např. v Belgii je Úmluva aplikována soudy v tisícovkách rozsudků a proč zde Úmluva vykonává rozsáhlý přímý vliv zejména na trestní proces.²

Úkolu vytvořit evropskou verzi mezinárodních vězeňských pravidel se ujala Rada Evropy – instituce, kterou v roce 1949 založilo deset zemí a která se dále rozrůstala a rozrůstá o ty evropské státy, jejichž politický systém se vyznačuje pluralitní parlamentní demokracií, svobodnými volbami, nezávislými médii, respektováním

¹ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. s. 17. ISBN 80-86708-30-6.

² REPÍK, B. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha : ORAC, 2002. s. 11. ISBN 80-86199-57-6.

lidských práv a rozvojem tržní ekonomiky (Česká republika je členem od roku 1993). Rada Evropy především podporuje rozvíjení bohatého celoevropského kulturního dědictví. Pečuje o ochranu lidských práv a svobod, nespouští ze zřetele problematiku lidské důstojnosti.³

Základem práce expertů Rady Evropy na kodifikaci nových vězeňských pravidel se stala Evropská vězeňská filozofie, jejíž podstatu lze přeformulovat do následujících tří zásad:⁴

1. Prokazovat úctu k základním lidským právům vězně,
2. Odnětí svobody je samo o sobě dostatečným trestem. Vlastní pobyt ve vězení nemá být trestem navíc,
3. Umožňovat vězňům zlepšování jejich znalostí a schopností s cílem zvýšit jejich šance na reintegraci do společnosti.

2.1.2 Ústavní pořádek ČR

Práva všech občanů České republiky se opírají o ústavní pořádek České republiky, jež tvoří Ústava České republiky, Listina základních práv a svobod a další ústavní zákony.⁵

Česká republika je svrchovaný, jednotný a demokratický stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana, dodržuje závazky, které pro ni vyplývají z mezinárodního práva.⁶

Ústava jako nejvyšší a základní zákon, o který se opírají všechny ostatní zákony, nabyla platnosti po zániku České a Slovenské Federativní Republiky v den vzniku České republiky jako samostatného státu, 1. ledna 1993.⁷

³ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. s. 18. ISBN 80-86708-30-6.

⁴ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. s. 19. ISBN 80-86708-30-6.

⁵ BAJCURA, L. *Práva vězně, od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. Praha : GRADA Publishing, 1999. s. 15. ISBN 80-7169-555-6.

⁶ *Ústava České republiky, Listina základních práv a svobod*. Ostrava : Sagit, 2006. s. 5. ISBN 80-7208-587-5.

⁷ BAJCURA, L. *Práva vězně, od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. Praha : GRADA Publishing, 1999. s. 15. ISBN 80-7169-555-6.

Jedním z prvních kroků při budování právního státu po listopadové revoluci 1989 bylo přijetí Listiny základních práv a svobod, která byla u nás poprvé vyhlášena jako ústavní zákon Federálního shromáždění ČSFR dne 9. ledna 1991 a ve fakticky nezměněné podobě vstoupila v účinnost jako součást ústavního pořádku České republiky dne 1. ledna 1993.

Lidská práva, i práva vězňů, chrání také mezinárodní dohody. Na prvním místě musíme zmínit Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod, která byla podepsána jménem ČSFR dne 21. února 1991 v Madridu.

V preambuli Ústavy je vysloveno odhodlání občanů ČR budovat, chránit a rozvíjet náš stát „v duchu nedotknutelných hodnot lidské důstojnosti a svobody jako vlast rovnoprávných a svobodných občanů, kteří jsou si vědomi svých povinností vůči druhým a zodpovědnosti vůči celku, jako svobodný a demokratický stát, založený na úctě k lidským právům“.

Ve článku 2 Ústavy se praví: „Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.“⁸ Znamená to, že činnost směřující k dobru jednotlivce i společnosti je dovolena, ale všechno, co by mohlo komukoli škodit, zákon zakazuje. V těchto slovech již je obsaženo právo státu stíhat a trestat porušení zákona. Ústava v případě řešení protizákonného jednání prakticky chrání práva a svobody člověka, kterému bylo nějak ublíženo, ale stejnou měrou chrání i práva a svobody pachatele.⁹

Za tím účelem prezident republiky podle Ústavy jmenuje soudce. Soudci působí v soustavě soudů, kterou tvoří Nejvyšší soud. Nejvyšší správní soud, vrchní, krajské a okresní soudy. V článku 82 ústavy čteme o postavení soudců: „Soudci jsou při výkonu své funkce nezávislí. Jejich nestrannost nesmí nikdo ohrožovat.“ Soudci jsou jmenováni do funkce bez časového omezení. Funkce se ujímají složením slibu. Soudy jsou povolány k tomu, aby podle zákona poskytovaly ochranu právům. Takovým právem je například právo na život a právo vlastnit majetek. Ten, kdo jinému sáhne na jeho práva, nese za to odpovědnost a může také být potrestán. Podle článku 90 Ústavy: „Jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy.“

⁸ *Ústava České republiky, Listina základních práv a svobod*. Ostrava : Sagit, 2006. s. 5. ISBN 80-7208-587-5.

⁹ BAJCURA, L. *Práva vězně, od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. Praha : GRADA Publishing, 1999. s. 16. ISBN 80-7169-555-6.

Nedotknutelnost osobní svobody jednotlivce je v současnosti zakotvena ve všech lidskoprávních předpisech. Toto základní lidské právo může být omezováno pouze ze zákonných důvodů, a to za určitých podmínek. Případy takového omezení představují především trest odnětí svobody a výkon vazby.¹⁰

Slova ustanovení Listiny o právu na osobní svobodu mohou uvězněným připadat s ohledem na jejich pobyt v cele jako nepřilíš pravdivá, avšak je na nich, aby si uvědomili důvody, které je přivedly do vězení, a připustili si, že postup státních orgánů nepostrádá logiku. Pokud tuto logiku nevidí a stále ještě se diví postupu orgánů, jejichž základním posláním je ochrana práv jednotlivce a celé společnosti, pak je něco v nepořádku.¹¹

Listina základních práv a svobod totiž klade velikou odpovědnost na státní orgány, které by nikdy neměly opomenout ustanovení 2. odstavce jejího článku 8: „Nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon.“

Zásah do osobní svobody je natolik výrazným omezením práv člověka, že limity pro jeho uplatnění jsou pochopitelně zakotveny v Ústavě ČR a Listině základních práv a svobod. Na základě Ústavy je nutno při posuzování ochrany osobní svobody jednotlivce zohlednit existenci celé řady mezinárodních úmluv. Jedním ze základních dokumentů zakotvujících ochranu lidské důstojnosti na mezinárodní půdě je Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. Dále rovněž Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání a Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.¹²

Skutečný význam Úmluvy v právním řádu a její skutečná aplikace v praxi vnitrostátních orgánů však nezávisí jen na statusu, který Úmluvě propůjčuje ústava, ale též na dalších faktorech. Obsahuje-li ústava, popř. zákonodárství státu podrobný katalog lidských práv a základních svobod a existuje-li ústavní soud se širokými pravomocemi v této oblasti, budou vnitrostátní orgány aplikovat především vnitrostátní právo a přínos Úmluvy bude o to menší. Ve skutečnosti mezinárodní úmluvy o lidských právech

¹⁰ MOTEJL, O., et al. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv - Vězeňství*. Brno : Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. s. 17. ISBN 978-80-7357-606-6.

¹¹ BAJCÚRA, L. *Práva vězně, od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. Praha : GRADA Publishing, 1999. s. 17. ISBN 80-7169-555-6.

¹² MOTEJL, O., et al. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv - Vězeňství*. Brno : Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. s. 17. ISBN 978-80-7357-606-6.

obsahují často méně záruk než vnitrostátní právo, neboť se z nich eliminuje to, co nemůže být akceptováno všemi smluvními státy.¹³

2.1.3 Prostředí věznic

Nedostatek WC a jejich špatná vybavenost, mnohdy bez možnosti soukromí, je na pokraji lidské důstojnosti. Vězni nemají dostatečný přístup k teplé vodě na umytí; mnozí se pro nevhodně řešenou organizaci dostanou k teplé vodě jen jedenkrát týdně. Praní oblečení bývá ve věznicích většinou zakázáno a za porušení zákazu může být udělen kázeňský trest. Mnoho nekuřáků je z kapacitních důvodů nuceno bydlet s kuřáky. Tento zdánlivě malicherný problém může mít vážný dopad na zdraví odsouzených.¹⁴

Kvalita stravování představuje pro vězně jeden z nejdůležitějších aspektů života ve věznicích. Stížnosti na množství, jednotvárnost, teplotu a kvalitu stravy ze strany vězňů se až na výjimky nevyhnuly žádné věznicí. Přesto zůstala po celý rok zachována nízká stravovací norma 35 Kč na vězně na den.¹⁵

Obviněným a odsouzeným, kteří mají z důvodů kulturní nebo náboženské tradice odlišné stravovací návyky a z toho důvodů odmítají konzumovat běžnou stravu, může být poskytnuta strava, jež není v rozporu s jejich vírou, a to pouze na základě písemné žádosti a za předpokladu, že to umožňují podmínky věznice (vybavení kuchyně vhodným technologickým zařízením, nebo kvalifikace personálu apod.).¹⁶

Ubytování vězňů je determinováno jednak špatnou finanční situací věznic a dále zejména náporom odsouzených a obviněných ve vazbě. Ačkoli se odborná veřejnost shoduje, že pro práci s věznem je ideální celový systém, ve většině věznic v ČR přetrvává vinou dědictví minulosti kolektivní způsob ubytování. Vězeňská služba jen stěží může eliminovat vzájemný negativní vliv mezi vězni. Umístování vězňů, popřípadě jejich přeřazování, provádí generální ředitelství vězeňské služby ČR tak, aby respektovalo výrok soudu o druhu trestu a způsobu jeho výkonu, tedy typ věznice. Snaží

¹³ REPÍK, B. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha : ORAC, 2002. s. 11. ISBN 80-86199-57-6.

¹⁴ *Monitoring vězeňství v České republice v roce 1999*. Praha : Český helsinský výbor, 2000. s. 15. ISBN 80-86436-00-4.

¹⁵ *Monitoring vězeňství v České republice v roce 1999*. Praha : Český helsinský výbor, 2000. s. 16. ISBN 80-86436-00-4.

¹⁶ MOTEJL, O., et al. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv - Vězeňství*. Brno : Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. s. 72. ISBN 978-80-7357-606-6.

se však rovněž přihlédnout k tomu, o jak narušeného jedince jde, jaké je rodinné zázemí odsouzeného, jeho odborná kvalifikace apod.¹⁷

V poslední době je v souvislosti s přijímáním úsporných opatření ve veřejné správě značný tlak na omezení výdajů na energie i materiální prostředky vydávané osobám omezeným na osobní svobodě. Tato tendence má různé projevy. Od omezování doby používání vařičů, varných konvic, praček a sprchování teplou vodou až po snahu omezovat rozsah materiálních prostředků vydávaných vězňům.¹⁸

Vzhledem k vysoké přeplněnosti věznic, způsobené mimo jiné automatickým ukládáním trestu odnětím svobody soudy, nelze u většiny vězňů dostatečně respektovat požadavek důstojnosti. Nakupení vězňů, kdy v nejhorších případech vězeň nemá pro sebe ani 2 m² bytovací plochy, je v rozporu s vězeňskými pravidly a předpisy tuzemskými i evropskými. To ve svých důsledcích způsobuje celou řadu negativních jevů, které vězeňské službě znemožňují naplňovat účel trestu, pokud jím míníme i reintegraci pachatelů trestné činnosti do společnosti. Stísněný prostor vyvolává celou řadu psychologických problémů, podporuje násilí a tak podobně: nadměrná naplněnost navíc neúměrně zatěžuje vězeňský výkonný, odborný i vedoucí personál tak, že z nich činí administrativní pracovníky, kteří již většinou nemají čas ani energii na práci s vězněm.¹⁹

Zaměstnanost vězňů po roce 1989 prudce klesla. V jednotlivých věznicích je situace diametrálně odlišná – zaměstnanost vězňů je závislá na celé řadě faktorů. Jde zejména o příležitosti k sezónním pracím, o nabídku pracovních míst v regionech. Nelze opomenout ani skutečnost, že podmínky v našich věznicích téměř neumožňují pracovat osobám ve vazbě. Významnou roli také hraje okolnost, zda si věznice udržela hospodářskou činnost, při níž by mohla zaměstnávat vězně. Také sjednávání práce s potencionálními zaměstnavateli je zcela v rukou každé jednotlivé věznice. Především mezi vězni – muži je zaměstnání považováno za privilegium. Většina odsouzených o práci jeví eminentní zájem. Vedou je k tomu nejen ekonomické důvody: práce pro ně

¹⁷ *Monitoring vězeňství v České republice v roce 1999*. Praha : Český helsinský výbor, 2000. s. 17. ISBN 80-86436-00-4.

¹⁸ MOTEJL, O., et al. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv - Vězeňství*. Brno : Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. s. 78. ISBN 978-80-7357-606-6.

¹⁹ *Monitoring vězeňství v České republice v roce 1999*. Praha : Český helsinský výbor, 2000. s. 18. ISBN 80-86436-00-4.

představuje jediné východisko z jinak velice jednotvárného průběhu výkonu trestu, kdy i rutinní těžká manuální práce je vítanou alternativou.²⁰

Odměňování odsouzených, kteří jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnaní, se řídí podle nařízení vlády č. 365/1999 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů. Nařízení vlády stanoví, že odsouzenému přísluší podle druhu jím vykonávané práce základní složka odměny:²¹

- a) v I. skupině, jedná-li se o práci, pro jejíž výkon není potřebná odborná kvalifikace, výše základní složky odměny činí 4 500 Kč,
- b) ve II. skupině, jedná-li se o práci, pro jejíž výkon je potřebné vyučení v oboru nebo jiná odborná kvalifikace, výše základní složky odměny činí 6 750 Kč,
- c) ve III. skupině, jedná-li se o samostatný výkon zvláště náročných a specializovaných prací vyžadujících zpravidla vyšší než úplné střední vzdělání nebo vyšší než úplné střední vzdělání, výše základní složky odměny činí 9 000 Kč.

Odsouzenému je přiznána základní složka odměny podle druhu jím vykonávané práce a požadované kvalifikace. Pokud je odsouzený zařazen na práci, k jejímuž vykonávání není potřebné odborné kvalifikace, lze mu přiznat pouze I. skupinu základní složky odměny bez ohledu na jeho vzdělání. Odměňování obviněných je stanoveno na základě zákona 262/2006 Sb., zákoník práce.

Pracovní zařazení obviněných, odměňování, zdravotní pojištění a sociální zabezpečení upravují zvláštní předpisy, které vychází ze stejné právní úpravy jako pro osoby na svobodě. Věznice vytvářejí podmínky pro zaměstnávání obviněných buď v rámci vlastní podnikatelské činnosti nebo na smluvním základě s jiným podnikatelským subjektem nebo organizací.²²

²⁰ *Monitoring vězeňství v České republice v roce 1999*. Praha : Český helsinský výbor, 2000. s. 19. ISBN 80-86436-00-4.

²¹ *Nejčastěji kladené otázky z ekonomické oblasti* [online]. 2010 [cit. 2011-07-08]. Dostupný z WWW: <<http://www.vscr.cz/veznice-horni-slavkov-74/nejcastejsi-dotazy-1507/nejcasteji-kladene-otazky-z-ekonomicke-oblasti-8472>>.

²² MOTEJL, O., et al. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv - Vězeňství*. Brno : Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. s. 163. ISBN 978-80-7357-606-6.

V rámci jednotlivých typů věznic (s dohledem, dozorem, ostrahou a zvýšenou ostrahou) jsou 3 až 4 diferenční skupiny. Vězni jsou do nich rozřazováni podle několika kritérií – např. prvotrestanost, závažnost trestného činu, stupeň narušení osobnosti. V průběhu výkonu trestu mají odsouzení možnost svým přičiněním a dobrým chováním přispět k tomu, aby byli přeřazeni do lepší diferenční skupiny. Jednotlivé skupiny se liší nejen svým osazenstvím, ale také režimem výkonu trestu. Nejpřísnější je 4 diferenční skupina, jejíž režim má nejvíce omezení. Problém se správním zařazením nastává u cizinců, kteří, ačkoli v ČR jsou prvotrestanými, vykazují jinak jasné známky zkušených „kriminálků“, resp. vysokého stupně narušení osobnosti. Zařazení takových osob do první diferenční skupiny vede k destrukci režimu a řádu. Situace pak bývá řešena následnými přesuny do přísnějších diferenčních skupin.²³

Programy zacházení, dříve resocializační programy, jsou velice důležitou součástí výkonu trestu odnětí svobody. Už změna názvu tohoto institutu v novele zákona o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb. ze dne 30. června 1999, který vešel v účinnost 1. ledna 2000, naznačuje, že resocializace ve výkonu trestu je velice obtížná a těžko dosažitelná.²⁴

Resocializace odsouzeného, tento dříve zákonný požadavek je podmíněn následujícími faktory:

- prostředí ve věznici, tj. zde i dostatečný prostor zajišťující soukromí odsouzeného,
- kvalitní personál, který s odsouzenými pracuje,
- dostatečné finanční zázemí pro výkon zájmových aktivit,
- přístup samotného odsouzeného k jeho možné nápravě, resp. změna postojů a názorů na jeho postavení ve společnosti.

Odsouzenému má být nabídnut výběr programů zacházení, z nichž si může zvolit ten, který mu nejlépe vyhovuje. Pokud si nevybere, je mu určen program základní. Skutečnost je ale bohužel taková, že pracovníci, kteří se podílejí na výkonu programu zacházení s odsouzeným, jsou zcela vytíženi a mají na starosti někdy až desetkrát více klientů, než mohou zvládnout. Mezi vězni jsou velmi oblíbené zájmové

²³ *Monitoring vězeňství v České republice v roce 1999*. Praha : Český helsinský výbor, 2000. s. 20. ISBN 80-86436-00-4.

²⁴ *Monitoring vězeňství v České republice v roce 1999*. Praha : Český helsinský výbor, 2000. s. 22. ISBN 80-86436-00-4.

kroužky. V některých případech se pracovníci vězeňské služby snaží realizovat programy zacházení i mimo budovu věznice: např. v Českých Budějovicích jsou organizovány vycházky na zámek Hluboká a do okolí.

Závěrem je třeba zdůraznit, že způsob zacházení s odsouzenými je velmi podstatnou součástí výkonu trestu odnětí svobody a měla by se mu věnovat zvýšená pozornost. Vězni jsou často ve stavu tzv. „ponorkové nemoci“ a nejsou již schopni bezkonfliktně setrvávat v cele, často přeplněné. Na druhou stranu jsou věznice, kde se kázeňských trestů využívá hojně, ba dokonce i nadbytečně.²⁵

O použití donucovacích prostředků se vedou záznamy od všech zúčastněných osob (minimálně dvou dozorců, kteří zákrok prováděli) správnost postupu je prošetřována oddělením prevence a stížností.

Psychické týrání ze strany VS ČR avizovalo v korespondenčním průzkumu 29 % osob. 21 % osob uvedlo, že se setkalo s násilím ze strany VS ČR, z toho 95 % poukázalo na užití nepřiměřené síly. 12 % osob uvádí, že jde o častější jev.²⁶

Ve věznicích je poměrně často provozována skupinová terapie. Pomoc psychologa je zásadní nejen pro odsouzené, ale také a především pro vazebně stíhané. Jejich nejisté postavení, závislé na rozhodnutí soudu, je z psychologického hlediska velice náročné. Vazebně stíhaný, mnohdy i nevinný, je nucen vyrovnat se s obtížnou životní situací, kterou nepředpokládal a na kterou nebyl připraven. Velice náročná je komunikace s dozorci, kteří často pod vlivem rutinní praxe nerozlišují mezi odsouzeným a vazebně stíhaným.

Vězeňská služba ČR v některých věznicích vytváří oddělení, která umožňují speciální péči pro skupiny odsouzených trpících specifickými problémy, např. v Kuřimi je to oddělení pro pachatele sexuálně deviantní, oddělení pro trvale pracovní nezařaditelné, v Ostrově nad Ohří oddělení pro trvale pracovní nezařaditelné a oddělení pro odsouzené trpící respiračními problémy, v Opavě oddělení pro drogově závislé ženy, Všehrady jsou věznice pro mladistvé atd.²⁷

²⁵ *Monitoring vězeňství v České republice v roce 1999.* Praha : Český helsinský výbor, 2000. s. 23. ISBN 80-86436-00-4.

²⁶ *Monitoring vězeňství v České republice v roce 1999.* Praha : Český helsinský výbor, 2000. s. 24. ISBN 80-86436-00-4.

²⁷ *Monitoring vězeňství v České republice v roce 1999.* Praha : Český helsinský výbor, 2000. s. 25. ISBN 80-86436-00-4.

Nástupní oddělení je místem, kde se vězeň podrobně seznámí s právními předpisy a pravidly, které budou po dobu výkonu trestu určovat jeho práva a povinnosti. Odsouzený by měl být také pracovníky oddělení připravován na zvláštnosti způsobu života ve vězeňském prostředí a na každodenní režim. Pobyt odsouzeného v nástupním oddělení umožňuje vězeňským specialistům odsouzeného ohodnotit, zpracovat jeho charakteristiku a vybrat pro něj nejvhodnější způsob zacházení. Dále umožňuje odhalit případné charakterové slabiny odsouzeného a podle nich pak rozhodnout o jeho nejvhodnějším umístění v rámci věznice.²⁸

Odsouzený může být během výkonu trestu přemístěn do jiné věznice stejného typu z různých důvodů, ať již o přemístění žádá sám nebo o něm rozhodne vězeňská služba. Přemístěn může být odsouzený na dobu přechodnou nebo trvale.²⁹

Na počátku je nějaký zločin. Taková slova ale v právních kodexech nenajdeme. Pro právo je důležité, když někde dojde k „poškození zákonem chráněné svobody nebo práva“, teprve pak je „to“ na světě. Ještě ani nemusí být zřejmé, jak se „to“ bude právnicky jmenovat. Teprve až státní zástupce věc převezme a započne trestní stíhání, víme s jistotou, že „to“ budeme dále nazývat trestný čin. Když ale státní zástupce nezahájí trestní stíhání, může se z „toho“ stát přestupek.³⁰

2.1.4 Diferenciace věznic

Nový Zákon o výkonu trestu z roku 1999 rozdělil věznice, ve kterých se vykonává výkon trestu odnětí svobody, do 4 typů. Tato skutečnost se též nazývá vnější diferenciaci věznic, nebo vnější diferenciaci výkonu trestu (za vnitřní diferenciaci se naproti tomu považuje individualizované působení na jedince, nebo na skupiny vězňů uvnitř té které věznice). Jednotlivé typy věznic se nazývají:³¹

- s dohledem,
- s dozorem,

²⁸ *Monitoring vězeňství v České republice v roce 1999*. Praha : Český helsinský výbor, 2000. s. 26. ISBN 80-86436-00-4.

²⁹ MOTEJL, O., et al. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv - Vězeňství*. Brno : Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. s. 56. ISBN 978-80-7357-606-6.

³⁰ BAJCURA, L. *Práva vězně, od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. Praha : GRADA Publishing, 1999. s. 24. ISBN 80-7169-555-6.

³¹ MAŘÁDEK, V. *Výkladový slovník penologie*. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2003. s. 25. ISBN 80-7042-256-4.

- s ostrahou,
- se zvýšenou ostrahou.

Jak napovídají samotné názvy, liší se věznice typem ostrahy vězňů a přísností stanoveného režimu a kázně. Popsaná diferenciacie je vlastně moderním progresivním systémem a nahradila dřívější tři nápravně výchovné skupiny. O zařazování do typu věznice rozhoduje výhradně soud, pochopitelně podle závažnosti trestné činnosti. Soud také může své rozhodnutí přehodnotit i v průběhu výkonu trestu odnětí svobody.

2.1.5 Známé věznice v ČR

2.1.5.1 Bory

Věznice Plzeň – Bory patří mezi nejznámější věznice v České republice. V současné době patří věznice Plzeň – Bory mezi věznice se zvýšenou ostrahou. Tito vězni jsou umístěni v jednom z křídel věznice. Další křídlo je vyhrazeno pro výkon vazby, kde jsou umístěni obvinění muži, ženy a mladiství. V ostatních křídlech věznice jsou umístěni vězni, kteří zde vykonávají trest odnětí svobody se zařazením dle vnitřní diferenciacie do věznice s ostrahou. Kapacita borské věznice je přibližně 1200 vězňů.³²

Z těch nepověstnějších kriminálů, kde teror byl projevem třídní vyspělosti, je nutno jmenovat na Slovensku Leopoldov a v Čechách pak Ruzyň, Plzeň-Bory a na Moravě Mírov.³³

2.1.5.2 Mírov

Červený hrad na okraji Drahanské vysočiny. Jeho hradby vymezují plochu zhruba 100 krát 80 metrů. Vlastním hradem byl však velmi krátkou dobu. Věž v prostředním traktu napovídá, že je postaven ve windsorském slohu. Hlavní vchod je od obce Míroveček, kde hradby jsou poměrně nízké, dosahující maximálně 4 až 5 m. Dál se pak zdvihají nad svahem do výšky 10 až 12 m.³⁴

Původně patřil olomouckému sídelnímu biskupovi, který ho dal také postavit. Již v polovině minulého století je však dán k dispozici státu a stává se výchovným ústavem – věznicí. Od té doby je spíše zakletým zámekem a jeho stěny se stávají svědkem

³² *Věznice Bory* [online]. [cit. 2011-08-04]. Dostupný z WWW: <<http://veznicebory.wz.cz/>>.

³³ ŠEDIVÝ, F. *Bory-Mírov*. Praha : Eva-Milan Nevole, 2010. s. 7. ISBN 978-80-904313-5-5.

³⁴ ŠEDIVÝ, F. *Bory-Mírov*. Praha : Eva-Milan Nevole, 2010. s. 123. ISBN 978-80-904313-5-5.

lidského utrpení. V první světové válce poskytl útulek válečným vězňům trpícím tuberkulózou a stal se pevností, přes jejíž hradby nebylo pro tyto chudáky úniku. Pak následuje krátká doba první republiky. Mírov je věznicí, či spíše trestnicí, s daným řádem pro chovance i vykonavatele dozoru. Válka ho však znovu naplňuje vězni politického charakteru, většinou opět nemocnými. A to předurčuje jeho další osud.

Po válce se již nevrací do kategorie výchovných věznic, ale stává se věznicí pro politické delikventy. V prvních letech to jsou muži odsouzení podle retribučních dekretů, Češi i Němci. Mnozí za skutečné zločiny, jiní již jako oběti formující se násilnické fronty komunistického režimu.³⁵

Mírovská věznice je zhruba rozčleněna do deseti oddělení. První je umístěno na prvním dvoře, v budově vedle kostela. V čelní dvoupatrové budově je na levé straně od průchodu velitelství, na pravé pak sklady a převlékárna. Levé křídlo tvoří v prvním patře cely, v přízemí dílny, kde se pletou košíky. V pravém křídle je kuchyně, vězeňská nemocnice a koupelny. Ve spojovacím třípodlažním traktu je umístěno 4., 5. a 6. oddělení.³⁶

2.1.6 Trest smrti versus doživotí

Dne 1. července 1990 zrušila Česká a Slovenská Federativní Republika zákonem č. 175/1990 Sb., trest smrti, a připojila se tak ke čtyřiceti státům, které odstranily tento způsob trestu.³⁷ Čl. 6: „Trest smrti se nepřipouští“.³⁸

Problematika trestu smrti je po staletí jednou z nejdiskutovanějších otázek nejen v oblasti trestního práva a soudnictví vůbec, ale vyvolává vzrušené diskuse i v kruzích široké veřejnosti.³⁹

Ve středověku se trest smrti uděloval běžně za mnoho zločinů a různilo se i jeho provedení. Jednotlivé tresty, i nehrdelní, často symbolizovaly druh provinění: za žhářství upálení, za rouhání vytržení jazyka apod. Po výkonu trestu bylo někdy tělo popraveného nebo jeho část (většinou hlava) pro odstrašující efekt ponecháno delší

³⁵ ŠEDIVÝ, F. *Bory-Mírov*. Praha : Eva-Milan Nevole, 2010. s. 124. ISBN 978-80-904313-5-5.

³⁶ ŠEDIVÝ, F. *Bory-Mírov*. Praha : Eva-Milan Nevole, 2010. s. 125. ISBN 978-80-904313-5-5.

³⁷ LIŠKA, O., et al. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989*. Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006. s. 12. ISBN 80-86621-09-X.

³⁸ *Ústava České republiky, Listina základních práv a svobod*. Ostrava : Sagit, 2006. s. 17. ISBN 80-7208-578-5.

³⁹ LIŠKA, O., et al. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989*. Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006. s. 14. ISBN 80-86621-09-X.

dobu vystavené na veřejnosti. Za menší přestupky se viníkům udělovaly tělesné tresty, například cejchování nebo zohavení.

Absolutní trest byl přes všechny diskuse o této problematice zachován také v období prvního československého státu. Po jeho vzniku v roce 1918 zůstala v oblasti hmotného a procesního trestního práva zachována platnost všech existujících zemských a říšských zákonů, právní dualismus rakousko-uherské monarchie se tedy projevil následnou platností dvou rozdílných trestněprávních norem.⁴⁰

V souvislosti s doživotním trestem odnětí svobody je často kladena otázka, zda tento trest není v rozporu se základními lidskými právy, garantujícími důstojnost a integritu každého člověka. Doživotní trest odnětí svobody bývá nazýván „sociálním trestem smrti“ či „trestem smrti na splátky“. Zatímco trest smrti ničí život najednou, trest odnětí svobody na doživotí činí tak postupně.⁴¹

Odpůrci doživotí argumentují právě tím, že se jedná o trest, který je v rozporu se základními právy, neboť je to trest krutý a nelidský, ponižující lidskou důstojnost tím, že vysoce negativně působí na lidskou psychiku a způsobuje či prohlubuje narušení osobnosti odsouzeného.⁴²

Trest smrti vyjadřoval odedávna nejdůraznějším způsobem původně jediný smysl trestní sankce vycházející z principu odplaty „oko za oko, zub za zub“ v právní podobě zachycené již v Chammurabiho zákoníku. Po staletí byl spolu s dalšími tělesnými tresty masově používán a zneužíván jako nejobvyklejší sankce proti narušitelům zákonů a obyčejových norem soužití v nejrůznějších sociálně-ekonomických a kulturních společnostech.⁴³

Odpůrci trestu smrti argumentují převážně takto: Trest smrti je v rozporu se základními právními principy, na nichž má být společnost budována. Existence absolutního trestu je důkazem malé míry připravenosti a ochoty státu uskutečnit základní principy humánního přístupu k člověku a i v mezních situacích nést důsledky své povinnosti chránit jeho nárok na fyzickou a sociální existenci. Poukazují na

⁴⁰ LIŠKA, O., et al. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989*. Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006. s. 15. ISBN 80-86621-09-X.

⁴¹ KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody na doživotí*. Brno : Masarykova univerzita v Brně – Právnická fakulta, 1995. s. 10. ISBN 80-210-1197-1.

⁴² KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody na doživotí*. Brno : Masarykova univerzita v Brně – Právnická fakulta, 1995. s. 11. ISBN 80-210-1197-1.

⁴³ KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody na doživotí*. Brno : Masarykova univerzita v Brně – Právnická fakulta, 1995. s. 16. ISBN 80-210-1197-1.

neprokazatelný či málo prokazatelný pozitivní vliv trestu smrti na pokles kriminalit, na nenapravitelnost vykonaného rozsudku v případě justičního omylu, na možnost zneužití tohoto trestu k vypořádání se s politickými protivníky. Zpochybňují také generálněpreventivní, zstrašující účinek trestu smrti.⁴⁴

Stoupenci trestu smrti naopak argumentují tím, že trest smrti je jediným prostředkem, který zajišťuje absolutní ochranu společnosti před těžkými a nenapravitelnými zločinci, zdůrazňují význam trestu pro generální prevenci. Trest smrti bývá považován za jedinou účinnou hrozbu pachatelům nejnebezpečnějších trestných činů a recidivistům, u nichž hrozí nebezpečí opětovného páchání závažné trestné činnosti, bude-li jim dána možnost. Dalším argumentem je též úspora velkých nákladů spojených s dlouhodobými tresty odnětí svobody a prostředků nutných k resocializaci a reedukaci pachatele. Nezanedbatelným je i poukazování na nutnost zachování trestu smrti jako prostředku ochrany ve věznicích před nebezpečnými vězni ve výkonu dlouhodobých (doživotních) trestů odnětí svobody, kdy bez existence trestu smrti jsou fakticky beztrestní za delikty spáchané ve vězení. Trest smrti podle jeho zastánců poskytuje též pocit bezpečí a jistoty veřejnosti.⁴⁵

Obvinění a odsouzení (dále také „vězněné osoby“) se umisťují do vazebních věznic či do věznic pro výkon trestu odnětí svobody. Vazbu je možno taktéž vykonávat ve zvláštním oddělení věznice. Věznice zřizuje a zrušuje ministr spravedlnosti a jejich správu vykonává Vězeňská služba ČR (dále jen „VS ČR“). Vězeňskou službu řídí generální ředitel.⁴⁶

K 31. březnu 2010 bylo v ČR celkem 21 952 vězněných osob, z toho bylo 19 463 odsouzených vykonávajících trest odnětí svobody (17 951 mužů a 1513 žen), 4 osoby vykonávající zabezpečovací detenci (4 muži) a 2485 obviněných vykonávajících vazbu (2321 mužů a 164 žen). V dubnu 2010 již překročil počet vězněných osob 22 000³, kapacita věznic byla z pohledu celorepublikového průměru vytížena na 111 %, některé věznice dosáhly kapacitního stavu přes 130 %. V únoru 2010 bylo v ČR 6 923 odsouzených, kteří mají nařízený nástup do výkonu trestu odnětí svobody, ale trest

⁴⁴ KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody na doživotí*. Brno : Masarykova univerzita v Brně – Právnická fakulta, 1995. s. 18. ISBN 80-210-1197-1.

⁴⁵ KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody na doživotí*. Brno : Masarykova univerzita v Brně – Právnická fakulta, 1995. s. 18. ISBN 80-210-1197-1.

⁴⁶ MOTEJL, O., et al. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv - Vězeňství*. Brno : Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. s. 35. ISBN 978-80-7357-606-6.

dosud nenastoupili. V současnosti je v ČR celkem 36 věznic a vazebních věznic, z toho je 26 věznic a 10 vazebních věznic.

Příslušník vězeňské služby je občan České republiky, který byl přijat do služebního poměru Vězeňské služby ČR. Slouží pak u vězeňské stráže, nebo justiční stráže, jen výjimečně ve správní službě.⁴⁷

Příslušníci Vězeňské služby jsou uniformovaní a mají hodnosti analogické vojenským a policejním. Jejich pracovní právní náležitosti se neřídí Zákoníkem práce, ale jinými tzv. služebními předpisy.⁴⁸

⁴⁷ MAŘÁDEK, V. *Výkladový slovník penologie*. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2003. s. 63. ISBN 80-7042-256-4.

⁴⁸ MAŘÁDEK, V. *Výkladový slovník penologie*. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2003. s. 63. ISBN 80-7042-256-4.

3 KOMPARACE VYBRANÝCH VĚZEŇSKÝCH SYSTÉMŮ

3.1 Vězeňství ve světě

Skutečným mezníkem oddělujícím „prehistorii“ a historii amerického, ale i světového vězeňství je rok 1787. Tehdy vznikla *Philadelphia Society for Alleviating the Miseries of Public Prisons – Filadelfská společnost pro zmírnění bídných podmínek ve veřejných věznicích* a bylo započato s nápravou neudržitelné situace v místních vězeňských objektech. Koncepce vycházela z předpokladu, že „kriminální infekce“ (tj. „nákaza“ vězeňských nováčků zločineckými informacemi, postoji i celkovým životním stylem od zkušených recidivistů) a následná recidiva trestné činnosti může být redukována, podaří-li se zabránit nežádoucím (nejlépe veškerým) kontaktům mezi vězni (ti byli do té doby ponecháni všichni společně na velkých celách). Nejotrlejší zločinci byli proto rozmístěni do malých a navzájem (i od ostatního světa) zcela izolovaných samotek – zde „žili“ i pracovali. Toto opatření jim mělo v průběhu dlouhodobého, často mnohaletého vězení poskytnout i dostatek příležitostí k sebepoznávání a zpytování svědomí, k přemýšlení o svém dosavadním životě a napáchaném zlu, k meditacím a katarzi.⁴⁹

Indiáni Severní Ameriky, které známe z mnoha filmů a knih, sice znali mučení, ale nepoužívali je jako vyšetřovací metodu, spíše jako druh trestu. Známý je mučednický kůl, ke kterému byli přivázáni zajatci, a nebylo rozdílu, zda to byl běloch, nebo indián. Do odsouzeného byly zabodávány nože, byly mu uříznuty uši, nos, vypíchnuty oči, vyřezávány kusy masa z těla, podobně jak to známe z Číny. Také indiáni měli své speciality, které uměli udržovat mučeného dlouho při životě či vědomí.⁵⁰

V průběhu druhé poloviny 20. století byly všechny druhy duševního mučení shrnuty do jednoho celku, kterému se říká psychická regrese. Jejím cílem je izolovat jedince od jeho prostředí, zvyků a podmínek života prostřednictvím dlouhé a vyčerpávající vyšetřovací vazby, v jejímž průběhu nemá žádné informace o tom, kde je,

⁴⁹ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. s. 10. ISBN 80-86708-30-6.

⁵⁰ SLUŠNÝ, J. *Historie mučení*. Praha : XYZ, 2008. s. 123. ISBN 978-80-7388-071-2.

co se s ním děje, a ani perspektivu nějaké změny. Mnohé z toho se dnes využívá ve věznicích teroristů na americké základně Guantánamo, umístěné na Kubě.⁵¹

Nejedná se tedy o realizaci některých druhů psychologického mučení, ale o aplikaci jeho uceleného systému. Tato metoda podle všeho vznikla v dílně CIA, která ji rozšířila do států Střední a Jižní Ameriky, ale také do Afriky a Asie.⁵²

Podle průzkumu z roku 2006 učiněného mezi 25 tisíci respondenty v 25 zemích stanicí BBC je proti mučení vězňů většina lidí, nejvíce Italové (81 %), Australané a Francouzi (75 %), Kanadčané, Britové a Němci (74-71 %), nejméně však Indové (23 %).⁵³

Nejmodernější trend ve vězeňství (uskutečňovaný dnes v Holandsku, Švýcarsku i jinde) je následující: každý vězeň má samostatnou celu, v noci je ponecháván sám vždy (tím je do značné míry zabraňováno šikanám, agresivním či jiným nežádoucím kontaktům mezi vězni; samotář má dostatek příležitostí ke zpytování svědomí a přemýšlení o vině, trestu a odpovědnosti za spáchaný zločin), přes den je mu (v závislosti především na jeho chování a pracovních výkonech) individuálně „dávkována“ doba a druh společných (zejména volnočasových) činností mimo celu.⁵⁴

Separační systém byl posléze modifikován. Nestalo se tak ale pro jeho ničivé důsledky rovnající se v řadě případů psychosociální popravě odsouzeného (ostatně Spojené státy, jak bude dále diskutováno, na rozdíl od evropských demokracií vstoupily s modernizovanými fyzickými popravami zločinců i do třetího milénia), nýbrž především z ekonomických důvodů.

Současně byla snaha zachovat komunikační bariéry vytvořené mezi vězni separačním systémem a i nadále tak zabraňovat tomu, aby vězení bylo „univerzitou zločinu“. Centrem tohoto hnutí se v roce 1823 stalo město Auburn ve státě New York. Auburnská věznice sice zachovala architekturu samotek, vězni v nich však trávili pouze noci. Celý den pracovali ve výrobních halách, přičemž bylo i tělesnými tresty vynucováno dodržování neustálého absolutního ticha. Nový přístup k vězňům dostal proto název systém ticha. V podmínkách nastupující průmyslové revoluce se však brzy

⁵¹ SLUŠNÝ, J. *Historie mučení*. Praha : XYZ, 2008. s. 183. ISBN 978-80-7388-071-2.

⁵² SLUŠNÝ, J. *Historie mučení*. Praha : XYZ, 2008. s. 183. ISBN 978-80-7388-071-2.

⁵³ SLUŠNÝ, J. *Historie mučení*. Praha : XYZ, 2008. s. 275. ISBN 978-80-7388-071-2.

⁵⁴ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. s. 11. ISBN 80-86708-30-6.

stal kontraproduktivním (komunikace mezi dílnami i mezi jednotlivými pracovníky byla stále více technologickou nezbytností).

Nejvyšším cílem managementu věznic se v tomto období stala výroba zneužívající levné práce vězňů. Éra vězeňského průmyslu znamenala ústup od individuálního přístupu k odsouzeným, přinesla dokonce degradaci jejich osobností.⁵⁵

Poprvé byly použity známé proužkované vězeňské obleky (zde je nutno učinit aktualizující poznámku vztahující se k již zmíněnému principu bezpečnosti výkonu vězeňství: neobvyklost, nápadnost vězeňského oblečení na jedné straně nesporně i dnes přispívá k znesnadnění útěku vězně, na straně druhé právě takto zvýrazněný útěkář pro své setrvání na svobodě nutně potřebuje co nejdříve se domoci civilního oděvu, což představuje zvýšené riziko ohrožení bezpečnosti řádných občanů).⁵⁶

Běžně se vykonávaly tělesné tresty, popřípadě byl ukládán trest „vězení ve vězení“ neboli „díra“, což představovalo totální izolaci. Symbolické vězeňské kyvadlo „trest versus zacházení“ se tehdy výrazně přechýlilo na stranu trestu či dokonce pouhé odplaty.

3.2 Umisťování vězněných osob v USA

S érou vězeňského průmyslu se v USA začala prolínat *éra reformy vězeňství*. Američan Prison Congress v roce 1870 odsoudil nehumánnosti až brutality stávajícího způsobu věznění a připravil půdu pro radikální změny. V roce 1876 byla pak v New Yorku otevřena věznice *Elmira*, ve které byli umisťováni mladí dospělí muži vykonávající svůj první trest odnětí svobody. Již samotná architektura věznice svědčila o tom, že zde generuje nová vězeňská filozofie, kladoucí důraz na všeobecné hygienické i speciálně psychohygienické faktory, rovněž tak na treatment, nikoli už pouhý punishment v přístupu k vězňům. Dostatek prostoru, hodně přirozeného i umělého světla, přísné dodržování čistoty v celém objektu, jednotný, avšak nedegradující vězeňský oděv, kvalitnější a pestřejší stravování, všeobecné vzdělávání a profesní příprava, sport, terapie prací a malbou, dobře vybavená knihovna, vydávání vlastních

⁵⁵ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. s. 11. ISBN 80-86708-30-6.

⁵⁶ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. s. 12. ISBN 80-86708-30-6.

novin, hodnotná zábava, nabídka náboženských aktivit pro různá vyznání – to jsou jen některé z charakteristik nového způsobu zacházení s vězni v Elmiře.⁵⁷

Historický vývoj vězeňského systému USA po různých peripetiích dospěl v současnosti k rozlišování několika typů věznic. Železobetonové pevnosti vybavené důmyslnou technikou a upřednostňující princip vnější bezpečnosti (zda na úkor humanizace, to může každý posoudit sám, pokud např. shlédne u nás dobře známý americký filmový příběh „*Mlčení jehňátek*“) se nazývají věznice s maximální bezpečností. Slouží k umístování nejagresivnějších a nejnenapravitelnějších zločinců.

Téměř do krajnosti (nebereme-li v úvahu popravy) je zde uplatněna zásada „*kdo si neváží šance zákonného života v nejsvobodnější zemi světa, ten musí nést tvrdé následky vlastního zlého rozhodnutí*“. Z obdobných úvah pochází i diskutabilní zákon „*Tříkrát a dost*“. Jeho nejtvrďší, kalifornská verze představuje nelítostný požadavek uložit pachateli jakéhokoliv trestného činu při druhém odsouzení dvojnásobný trest a při třetím odsouzení minimálně 25 let vězení.⁵⁸

3.3 Věznice Alcatraz

Alcatraz – ostrov pelikánů. V roce 1775 španělští dobyvatelé pojmenovali tento ostrov Alcatraz (Ostrov Pelikánů), podle ptáků, kteří na něm hnízdí. V roce 1850 zde byl vybudován přístav a maják. Armáda využívala ostrov jako káznici a v období let 1906 – 1911 vybuďovala vězení, které existuje doposud. Alcatraz se stal známým poté, co tam bylo posláno mnoho bezectných gangsterů.⁵⁹

Jedním z nich byl Frank Morris, bankovní lupič. Všude kolem něj byli muži, kteří byli považováni za nejtěžší, nenapravitelné zločince celých Spojených států amerických. Vězení The Rock představovalo jejich definitivní trest, ze kterého nebylo útěku. Morris si všímal toho, jak dlouhý čas uplyne, než hlídač projde celou délkou chodby a pak zahne.⁶⁰

⁵⁷ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. s. 12. ISBN 80-86708-30-6.

⁵⁸ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. s. 13. ISBN 80-86708-30-6.

⁵⁹ DOWSWELL, P. *Slavné útěky z vězení*. Praha : SVOJTKA a VAŠUT, 1995. s. 13. ISBN 80-7180-080-5.

⁶⁰ DOWSWELL, P. *Slavné útěky z vězení*. Praha : SVOJTKA a VAŠUT, 1995. s. 12. ISBN 80-7180-080-5.

Již plánoval útěk. Vítr prolétával se nad zátokou San Francisco Bay, rozbíjel již tak poničenou pevnost a bičoval studené, tmavé moře. Jak dny plynuly, dokonale se seznamoval s běžným životem věznice.

Morris začal plánovat. Otvor v betonu kolem větrací mřížky zvětšoval malými nůžtičkami na nehty. Tahací harmonika by byla dostatečně veliká, aby otvor zakryla. Začali s dalšími vězni pracovat na imitaci zdiva, kterou vyrobili z kreslicího prkna. Jakmile imitaci dokončili, vkládali ji do díry ve skutečné zdi, která byla stejně velká jako tato imitace.⁶¹

Cesta ke svobodě je dlouhá 2,5 km. Uprchlíci si chtěli vyrobit plovací křídélka nebo dokonce vor, z rukávů pláštěnek. Po naplnění vzduchem by zabezpečily jejich schopnost udržet se na hladině i v ledové vodě zálivu. Úspěch své cesty založili na překonávání malých vzdáleností – přes větrolam, přes ostnatý drát na vrcholku plotu napájeného vysokým napětím – a dolů po mírném útesu až na pobřeží. Skrčení na vlhkém písku nafoukli svoje plovací křídýlka a potom se vrhli navzdory ostrému větru do tmavé, mrazivé vody zátoky San Francisco Bay.⁶²

Za svítání dozorci, kteří byli posláni vzbudit chybějící muže, našli pouze makety jejich hlav v prázdných postelích. Na jejich hledání byli vysláni vojáci se psy, lodi i letadla. O dva dny později byla v zálivu nalezena plastická taška. A potom už nebylo nalezeno nic dalšího. Žádná těla. Žádné oblečení. Žádné důkazy.⁶³

3.4 Současné vězeňství v USA

Politika „*Lock them up*“ – americky rozhodného a přímočarého účtování se zločinem (jejíž výsledky zatím nejsou přesvědčivé) nutně vede k nárůstu počtu vězňených osob, tudíž i k tlaku na výstavbu dalších a dalších vězeňských zařízení.⁶⁴

Věznice se střední úrovní bezpečnosti jsou určeny méně nebezpečným pachatelům s nižšími sklony k útěku. Ve věznicích s minimální bezpečností mají již vězňené osoby poměrně značnou volnost pohybu a rozhodování. V zacházení s nimi se

⁶¹ DOWSWELL, P. *Slavné útěky z vězení*. Praha : SVOJTKA a VAŠUT, 1995. s. 14. ISBN 80-7180-080-5.

⁶² DOWSWELL, P. *Slavné útěky z vězení*. Praha : SVOJTKA a VAŠUT, 1995. s. 16. ISBN 80-7180-080-5.

⁶³ DOWSWELL, P. *Slavné útěky z vězení*. Praha : SVOJTKA a VAŠUT, 1995. s. 17. ISBN 80-7180-080-5.

⁶⁴ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. s. 13. ISBN 80-86708-30-6.

mnohem více než v předchozích typech uplatňují různé programy: vzdělávací a profesní, poskytující vězňům dovednosti potřebné k pracovnímu začlenění po propuštění, oddechové a terapeutické, zaměřené zejména na uvolňování tenze z uvěznění, snižování deprese, nepřátelství a disociálního přístupu k lidem, programy náboženské a další.

Vedle věznic, sloužících k výkonu trestu odnětí svobody (osob, k tomuto trestu již řádně soudem odsouzených), je třeba v současném vězeňském systému USA odlišit vazební věznice, určené k umístění do výkonu vazby (osob, proti nimž je teprve vedeno trestní řízení, avšak nelze je z nějakého závažného důvodu ponechat na svobodě – situace je v České republice obdobná. V USA využívají velmi liberálního institutu kauce (peněžité záruky, která může být soudem přijata jako náhrada za vazbu – nedodržení podmínek pro přijetí kauce má za následek připadnutí kauce státu).⁶⁵

Ve snaze odlehčit přeplněným vazebními věznicím a věznicím jsou ve Spojených státech uplatňovány mj. tyto instituty: propuštění z vazby na slib, přednostní realizace soudního řízení pro vazebně řešené případy, dále probace (pro společnost málo nebezpečný pachatel není potrestán odnětím svobody, ale musí respektovat soudem uložená opatření, např. zákaz návštěv heren nebo restaurací – v českých podmínkách kontrolují pracovníci probační a mediační služby) a parole (vězeň je po komplexně kladném hodnocení svého chování a dosažených osobních změn předčasně propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody, opět s nutností respektovat soudem uložená omezení).

Skutečně převratným, typicky americkým penitenciárním (vězeňským) prostředkem je „*Electronic Monitoring*“ – „*Elektronická vazba*“. Na těle osoby v domácím vězení je připojeno elektronické monitorovací zařízení. Pracovník pověřený dozorem nad „vězni“ může pak na svém počítači kdykoliv provést jejich místní lokalizaci a při zjištění neplnění stanoveného denního programu (jeho součástí jistě může být i běžná docházka do zaměstnání) včas činit potřebná opatření.

Nesporným pozitivním přínosem je zde neodloučenost kontrolované osoby od rodinného prostředí, případně i zaměstnání, rovněž tak značná ekonomická výhodnost projektu. Celá záležitost má ale ještě řadu nedorozumění, zejména etických problémů (skrývá v sobě riziko vývoje k totální elektronické kontrole intimní sféry občanů).

⁶⁵ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. s. 14. ISBN 80-86708-30-6.

Elektronickou vazbu je také možno chápat jako spojovací článek mezi uvězněním a tzv. *alternativními tresty* (nespojenými s uvězněním), v USA rovněž široce využívanými.⁶⁶

Zřetelně nejodvážněji a nejdále ve směru ocenění významu důkladné abreakce při bio-psycho-socio-duchovní rehabilitaci oběti trestného činu (a současně přiznání práva oběti i na tento pro ni terapeutický akt) pokročili v USA. Jistěže mám na mysli přítomnost příbuzných oběti při popravě vraha, tj. záležitost, která již byla i české veřejnosti (s patřičným nádechem senzace) opakovaně mediálně prezentována.⁶⁷

Ve spojených státech amerických, kde má trest smrti ve své legislativě zakotveno 38 států z 50 (trest smrti je udělován také federálním vojenským a civilním soudem), bylo jen v období let 1977 – 1998 popraveno 432 osob.⁶⁸

Nový impuls v boji proti mučení přišel v sedmdesátých letech. Dne 9. prosince 1975 přijalo Valné shromáždění OSN Deklaraci o ochraně všech osob před mučením a jiným krutým, nelidským či ponižujícím zacházením nebo trestáním. Stala se základem Úmluvy proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, kterou jako rezoluci č. 39/46 z 10. prosince 1984 přijalo Valné shromáždění OSN a stala se základním dokumentem současnosti v boji proti mučení, kterou ratifikovalo 127 států.⁶⁹

Boji proti mučení se věnuje také Evropské společenství, které nejdříve v podobě států, členů Rady Evropy, zakázalo mučení článkem 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, přijaté 4. listopadu 1950 v Římě: „Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu“. Dne 26. listopadu 1987 ve Štrasburku přijala Rada Evropy Evropskou úmluvu o zabránění mučení a nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání.⁷⁰

Vše začalo 11. zářím 2001 – teroristickým útokem na komplex Světového obchodního centra v New Yorku. Americká administrativa v čele s 43. prezidentem USA Georgem Wolkerem Bushem, který svou funkci vykonával v letech 2000 – 2008,

⁶⁶ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. s. 15. ISBN 80-86708-30-6.

⁶⁷ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. s. 41. ISBN 80-86708-30-6.

⁶⁸ LIŠKA, O., et al. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989*. Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006. s. 13. ISBN 80-86621-09-X.

⁶⁹ SLUŠNÝ, J. *Historie mučení*. Praha : XYZ, 2008. s. 262. ISBN 978-80-7388-071-2.

⁷⁰ SLUŠNÝ, J. *Historie mučení*. Praha : XYZ, 2008. s. 263. ISBN 978-80-7388-071-2.

v odpovědi na to vedla svůj stát do dvou válek v zahraničí (Afganistan a Irák) a zintenzivnila tlak na terorismus, což se projevilo také v chování proti zajatcům.⁷¹

V průběhu léta 2002 ministerstvo spravedlnosti, zejména jeho kancelář právních poradců, vyhodnocovala právní opodstatněnost jednotlivých kroků v boji proti terorismu.

Dne 2. prosince 2002 tehdejší ministr obrany USA Donald Rumsfeld schválil převoz všech nejvýznamnějších zatčených na americkou základnu na kubánské Guantánamo, mimo dosah amerických zákonů, ale také mimo dosah mezinárodních úmluv o zacházení s válečnými zajatci a o jejich mučení. Za celou tu dobu zde pravidelně žilo 400-600 prý špičkových arabských teroristů ze 43 zemí, především členů organizace al-Kajdy a Taliban, ale ukázalo se, že pouze 7-9 procent zadržených má skutečně nějaké významnější postavení v teroristických organizacích. Část lidí byla bez udání důvodů a omluvy odvezena zpátky domů a propuštěna. Aby tito lidé nebyli označováni za válečné zajatce, začal se pro ně používat termín „cizí nezákonní nepřátelští bojovníci“, na které se prý mezinárodní konvence nevztahují.⁷²

Informace, které o těchto zařízeních v posledním čase stále intenzivněji pronikají na veřejnost, ukazují, že USA se vůbec nerozloučily se systémem psychologické regrese, ale dále na něm pracují. Pro Guantánamo platí pravidlo o možnosti uplatnění takového tělesného zacházení, která u vězně vyvolá trauma – bití, odpírání spánku, setrvávání v bolestivých polohách, dlouhé několikahodinové výslechy, pobyt ve tmě... Ministr obrany USA Donald Rumsfeld na začátku února 2003 prohlásil, že výslechy zajatců „zachraňují životy Američanů a jejich přátel a spojenců“. Ale právě z těchto výslechů přišly informace o vztahu al-Kajdy a Iráku, které vedly k rozpoutání války proti Saddámu Husajnovi (1937-2006), jež se ale později ukázaly být zcela falešné a nepravdivé.

V roce 2004 se objevily další informace o poměrech panujících na Guantánamu. Podle nich docházelo k fyzickému, a zejména psychickému týrání vězňů. V dubnu 2004 přinesla televizní stanice CBS rozsáhlý dokument o poměrech panujících ve věznicích

⁷¹ SLUŠNÝ, J. *Historie mučení*. Praha : XYZ, 2008. s. 268. ISBN 978-80-7388-071-2.

⁷² SLUŠNÝ, J. *Historie mučení*. Praha : XYZ, 2008. s. 269. ISBN 978-80-7388-071-2.

Abú Ghraib a Bagram, kde docházelo k nevysvětlitelným úmrtím, jak ukázala následná vyšetřování, v důsledku mučení a špatného zacházení.⁷³

Podle některých odhadů bylo v letech 2001-2004 podrobena tvrdému výslechu a mučení 14 000 Iráčanů, dalších 1100 vysoce postavených osob bylo obdobným způsobem vyslýcháno na Guantánamu a v Bagramu, 68 vězňů zemřelo za nevyjasněných okolností, z čehož 26 vězňů přímo v průběhu výslechů.⁷⁴

Na základě toho došlo postupně k omezení některých mučicích praktik na vystavení vězňů nepřetržité hlasité hudbě, nepřetržitému vedru nebo zimě, prudkému světlu či tmě, bránění spánku, odepírání jídla, stání na jednom místě dlouhé hodiny, setrvávání v určitých nepřírozených polohách, třicetidenní izolaci, vyslečení donaha, výslechu v délce přes 20 hodin, „tělesnému kontaktu nepůsobícímu zranění“. Podle prohlášení Amnesty International z roku 2005 drželo USA v tajných věznicích, které měly být také na ostrově Diego García, ale rovněž v Polsku či Rumunsku, kolem 70 000 lidí.⁷⁵

17. září 2006 prezident George W. Bush podepsal zákon Military Commision Act of 2006, povolující určité formy ostrého výslechu, který mezi obyvatelstvem USA vyvolal bouři odporu, přičemž komentáře některých novin a televizních stanic to označovaly za začátek konce Ameriky. Tento zákon umožňuje používat výpovědi získané pod nátlakem, zbavuje vězně práva na zpochybnění svého zadržení před soudem, omezuje vymahatelnost č. 3 Ženevských úmluv a také dekriminalizuje ponižující zacházení s vězni.⁷⁶

Prezident USA právo CIA zadržovat a vyslýchat podle svých metod teroristy z celého světa obhajoval slovy: „Tento program je neocenitelný pro bezpečnost Ameriky a pomáhá nám identifikovat a zadržovat osoby, o nichž se naše zpravodajské služby domnívají, že jsou klíčovými architekty útoků z 11. září... Naše zpravodajské služby jsou přesvědčeny, že bez tohoto programu by se al-Kajdė a jejím spojencům podařilo provést další útoky na Ameriku.“

Bitva o znění nového zákona se odrazila také ve znění nového manuálu pro zacházení se zajatci, vydaného v roce 2006, který konečně zakázal mnohé z tvrdých

⁷³ SLUŠNÝ, J. *Historie mučení*. Praha : XYZ, 2008. s. 270. ISBN 978-80-7388-071-2.

⁷⁴ SLUŠNÝ, J. *Historie mučení*. Praha : XYZ, 2008. s. 271. ISBN 978-80-7388-071-2.

⁷⁵ SLUŠNÝ, J. *Historie mučení*. Praha : XYZ, 2008. s. 271. ISBN 978-80-7388-071-2.

⁷⁶ SLUŠNÝ, J. *Historie mučení*. Praha : XYZ, 2008. s. 273. ISBN 978-80-7388-071-2.

vyšetřovacích praktik. Přesto i nadále vyšetřovatelé mohou provozovat některé agresivní postupy, které svět odmítá.

13. prosince 2007 poměrem 222 ku 199 americká sněmovna zakázala používat při výsleších 19 přesně vymezených praktik včetně předstíraného topení (waterboarding), používání elektrických šoků, používání psů, předstíranou popravou a další tvrdé metody výslechu.

3.5 Vězeňství v Kanadě

Státní moc Kanady je rozdělena mezi federální neboli národní orgány deseti provincií a dvou teritorií. Rozdělení zákonodárných kompetencí je stanoveno v ústavním zákoně z roku 1867. V zásadě však je odpovědnost za oblast trestní justice rozdělena mezi federální a provinční orgány.⁷⁷

Zakládání trestních soudů je tedy výslovně v pravomoci provincií a je vyloučeno z federální pravomoci. Trestní řízení týkající se federálně stíhaných trestných činů tedy probíhá před soudy spravovanými provinciemi, zatímco procesní pravidla a pravidla dokazování jsou federální. Ačkoliv jsou soudy v pravomoci provincií, má federální vláda pravomoc jmenovat soudce vyšších provinčních soudů, okresních soudů a soudů krajských.⁷⁸

Minimální věk trestní odpovědnosti, který je zakotven v Zákoně o mladistvých pachatelích, je 12 let věku.⁷⁹ Zákon o mladistvých pachatelích nabyl účinnosti 2. dubna 1984 a nahradil předešlý zákon o mladistvých delikventech. Kromě porušení opatření uložených soudem pro mladistvé v souladu se zmíněným zákonem o mladistvých pachatelích zákon nezavádí žádné trestné činy. Většina trestných činů řešených soudy pro mladistvé se týká porušení trestněprávních ustanovení federálního Trestního zákoníku. Zákon o mladistvých pachatelích tedy předvídá zřízení soudů pro mladistvé a zvláštní sankce. Ve zmíněném zákoně se rovněž nachází ustanovení programů

⁷⁷ *Systémy trestní justice v Evropě a Severní Americe - Kanada*. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1998. s. 7. ISBN 80-86008-52-5.

⁷⁸ *Systémy trestní justice v Evropě a Severní Americe - Kanada*. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1998. s. 8. ISBN 80-86008-52-5.

⁷⁹ *Systémy trestní justice v Evropě a Severní Americe - Kanada*. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1998. s. 10. ISBN 80-86008-52-5.

alternativních odchylek od trestního řízení před soudem pro mladistvé prvopachatele obviněné z méně závažných trestných činů.⁸⁰

V případě, že mladistvý spáchal závažný trestný čin po dosažení čtrnácti let věku, může právní zástupce mladistvého nebo generální prokurátor požádat o slyšení, kde se rozhodne, zdali má být mladistvý předveden před soud pro dospělé pachatele. Zákon pak obsahuje ustanovení o tom, jak zhodnotit, zdali takový mladistvý pachatel je schopen snést soudní řízení, zdali je na to mentálně připraven a schopen unést uložený trest.⁸¹

I když je jednání před soudem pro mladistvé přístupné veřejnosti, existují přísná pravidla zakazující zveřejnění jména osoby nebo jiných informací, na jejichž základě lze odvolit totožnost. Kromě toho platí, že mladiství pachatelé nejsou vinni či usvědčeni ze spáchání daného trestného činu po uplynutí časových lhůt uvedených v zákoně. Zpřístupnění záznamů soudů pro mladistvé podléhá zvláštním podmínkám.

Trestní zákoník činí rozdíl mezi tzv. trestnými činy žalovatelnými před porotou nebo trestnými činy řešenými sumárně bez poroty. Kromě toho existují tzv. hybridní trestné činy, které lze projednávat buď před porotou, nebo bez ní. Toto rozdělení má vliv na průběh soudního řízení, opravné prostředky a trestání.⁸²

3.5.1 Soudní systém Kanady

V Kanadě je rozhodování o vině či nevině založeno na akuzatorním principu. Tento systém znamená, že stát musí prokázat svá obvinění bez toho, aby obviněný musel před soudem vypovídat. Tento akuzatorní systém vychází z toho, že stát v osobě prokurátora má veškeré zdroje pro vyšetřování a opatřování důkazů proti obviněnému. Řízení před soudem rovněž vychází z principu, že pravda se nejlépe zjistí prostřednictvím „souboje“ mezi stranami, kde každá strana předkládá své argumenty a prostřednictvím nezávislého soudu napadá argumenty protistrany. Tento systém se nazývá adverzální.⁸³

⁸⁰ *Systémy trestní justice v Evropě a Severní Americe - Kanada*. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1998. s. 11. ISBN 80-86008-52-5.

⁸¹ *Systémy trestní justice v Evropě a Severní Americe - Kanada*. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1998. s. 12. ISBN 80-86008-52-5.

⁸² *Systémy trestní justice v Evropě a Severní Americe - Kanada*. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1998. s. 13. ISBN 80-86008-52-5.

⁸³ *Systémy trestní justice v Evropě a Severní Americe - Kanada*. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1998. s. 22. ISBN 80-86008-52-5.

3.5.2 Trestní stíhání

Policie se dělí v Kanadě na federální, provinční a městské jednotky. V roce 1992 bylo v Kanadě 56 911 policistů pracujících u 397 městských policejních oddělení.⁸⁴

Trestní stíhání v Kanadě vykonávají jak orgány federální tak provinční. Provinční orgány trestně stíhají trestné činy jak podle federálního Trestního zákoníku, tak podle provinčních zákonů. Federální orgány stíhají trestné činy proti federálním zákonům kromě Trestního zákoníku a trestný čin zločinného spolčení. Federální ministerstvo spravedlnosti vedené ministrem spravedlnosti, který je federálním prokurátorem.⁸⁵

Role prokurátora při trestním stíhání není usvědčit pachatele, ale předložit porotě důvěryhodné důkazy, na jejichž základě se obžaloba domnívá, že došlo ke spáchání trestného činu. Na rozdíl od USA jsou kanadští prokurátoři jmenováni. Kromě toho nemají prokurátoři k dispozici žádné vyšetřovatele, kteří by si sami prováděli šetření na místě činu a pomáhali policejními vyšetřování.

3.5.3 Organizace vězeňského systému

Na vězeňském systému se podílejí jak federální tak provinční orgány. Federální orgány jsou odpovědné za „káznice“, zatímco provinční orgány za „věznice“. V praxi platí, že pachatelé odsouzení na dva roky a více, si trest odpykávají ve federálních káznicích, zatímco pachatelé odsouzení na méně než dva roky si trest odpykávají v provinčních věznicích.⁸⁶

Trestní zákoník stanoví způsoby výkonu trestů odnětí svobody a peněžitých trestů. Úřad inspektora nápravných zařízení vyšetřuje a nahlašuje problémy vězňů ve federálních káznicích. Zacházení s odsouzenými rovněž upravuje Listina práv a svobod.⁸⁷

Za poslední desetiletí se podstatně rozvinuly služby poskytované poškozeným. Tato zvýšená péče o oběti trestných činů byla konkretizována v podobě vytvoření

⁸⁴ *Systémy trestní justice v Evropě a Severní Americe - Kanada*. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1998. s. 47. ISBN 80-86008-52-5.

⁸⁵ *Systémy trestní justice v Evropě a Severní Americe - Kanada*. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1998. s. 49. ISBN 80-86008-52-5.

⁸⁶ *Systémy trestní justice v Evropě a Severní Americe - Kanada*. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1998. s. 76. ISBN 80-86008-52-5.

⁸⁷ *Systémy trestní justice v Evropě a Severní Americe - Kanada*. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1998. s. 77. ISBN 80-86008-52-5.

smíšené federálně-provinční pracovní skupiny pro pomoc obětem trestných činů. V posledních letech byly na úrovni provincií vytvořeny programy „usmiřování mezi oběťmi a pachateli“. V zásadě se omezují pouze na méně závažné trestné činy, kdy za dobrovolné účasti poškozeného a pachatele se často ve fázi po vznesení obvinění a před zahájením hlavního líčení používá institut narovnání s cílem smířit obě strany.⁸⁸

⁸⁸ *Systémy trestní justice v Evropě a Severní Americe - Kanada*. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1998. s. 89. ISBN 80-86008-52-5.

4 VĚZEŇSTVÍ V ČR

4.1 Historie vězeňství v České republice

V roce 1918 převzala nově vzniklá Československá republika od rozpadajícího se Rakouska-Uherska vězeňství ve velmi bídném stavu a dle svých možností započala s jeho nápravou. V meziválečném období se rychle dařilo mnoho věcí zlepšovat, zejména v zacházení s vězni, kde se od tradice pouhého drilu a elementárního školství přešlo k převýchovnému a kulturně mravnímu působení na vězně, které již mělo systémový a pragmatický charakter. Tento vývoj byl však přerušen druhou světovou válkou.⁸⁹

V poválečném období (zejména v padesátých letech) zaznamenalo československé vězeňství značný úpadek. Státní trestněprávní politika uplatňováním generální represe směřovala k potlačení projevů občanského principu. Sociální jevy, které se vymykaly reglementaci prováděné státem, byly uměle kriminalizovány. Trestní právo bylo zneužíváno k prosazování politických, hospodářských a jiných státních zájmů. Pachatelé trestné činnosti byli označováni za „nepřátele socialismu“ a k jejich „převýchově“ či „nápravné výchově“ sloužil nehumánní způsob výkonu trestu odnětí svobody. Vnitřní režim vězeňských zařízení byl militantní, praktikovala se tuhá kázeň, dril, izolace od vnějšího prostředí.

Teprve v sedmdesátých letech je možno vysledovat náznaky treatment etapy, spojené s činností Výzkumného ústavu penologického. Nadějně snahy řady výzkumníků a praktiků však byly násilně potlačeny na začátku osmdesátých let.

Po pádu totalitního režimu se uvolnil obrovský tlak na odstranění justičních nespravedlností, který spolu s netrpělivostí vězňených osob (v podmínkách prudkých společenských přeměn) vedl až k nepokojům a vzpourám ve věznicích. České vězeňství počátku devadesátých let bylo prostoupeno tísnivou atmosférou spojenou s morálním a profesním rozkladem vězeňského personálu, který již nemohl aplikovat předchozí militantní, represivní praxi a současně mnohdy nebyl schopen přijmout, zvnitřnit a aplikovat moderní penologické poznatky. Očista vězeňského personálu od zkompromitovaných a neschopných osob se tak ocitla na pořadu dne a byla provedena

⁸⁹ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. s. 36. ISBN 80-86708-30-6.

velmi radikálně. V letech 1990 – 1991 bylo z celkového počtu 7500 příslušníků tehdejšího Sboru nápravné výchovy uvolněno 1500 osob a v dalších letech personální výměna pokračovala. Postupně se utvářela Vězeňská služba České republiky. Noví lidé přicházeli jak do základních funkcí strážných či dozorců, tak i na zvyšující se počet nově systemizovaných míst specialistů (psychologů, pedagogů a jiných profesí).⁹⁰

Dalším krokem při transformaci českého vězeňství bylo zpracování nové koncepce, která by byla v plném souladu s mezinárodními konvencemi. Proces tvorby a postupné realizace této koncepce byl a dosud je v našich podmínkách označován jako humanizace českého vězeňství. Je tím zvýrazněna snaha odlišit od totalitního režimu vývoj vězeňství v zemi, která nastoupila cestu demokratizace a plného respektování lidských práv jedince i v době, kdy se nachází ve výkonu vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody. Stručně lze říci, že jde o uvedení českého vězeňství do souladu jak se Standardními minimálními pravidly pro zacházení s vězni, tak posléze i s náročnějšími Evropskými vězeňskými pravidly. Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015 některé strategické záměry již uvádí (např. nutnost vytvoření celostátní počítačové databáze vězňených osob včetně informací o dosavadních způsobech zacházení s nimi), jiné teprve koncipuje. Vychází přitom zvláště z dokumentů, které v průběhu let k vězeňství vydávala a vydává Rada Evropy.

Pro zajištění účelu výkonu trestu odnětí svobody je třeba zabránit odsouzeným v útěku, snížit pravděpodobnost konfliktů mezi nimi navzájem a zabránit negativními ovlivňování méně narušených odsouzených více narušenými odsouzenými. Z toho důvodu jsou zřizovány čtyři typy věznic a zvláštní typ věznice pro mladistvé (od 15 do 18 let věku) – členění na typy se říká vnější diferenciaci. Uvnitř těchto typů platí pravidla vnitřní (a prostupné) diferenciaci, která má směřovat k uplatňování individuálních nebo přiměřenějších, a proto také výchovně účinnějších prostředků zacházení.⁹¹

4.2 Vazební věznice v ČR

Na rozdíl od vazební věznice se ve věznici vytváří jiný vztah mezi vězněm a pracovníkem Vězeňské služby. Vězni obvykle přicházejí na delší dobu a při práci,

⁹⁰ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. s. 37. ISBN 80-86708-30-6.

⁹¹ BAJCURA, L. *Práva vězně, od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. Praha : GRADA Publishing, 1999. s. 92. ISBN 80-7169-555-6.

úklidu a společných kulturních a sportovních akcích se lépe projevuje charakter klientů a personálu. Kdo má možnost pozorovat vězně při nějaké aktivitě, teprve se mu ukazují kladné stránky jeho osobnosti.⁹²

Na nástupních odděleních se pak v průběhu maximálně 3 týdnů sestaví psychologická, pedagogická a sociální anamnéza. Odsouzeného postupně vyšetřuje lékař, psycholog, pedagog a sociální pracovníce. Podle celkového hodnocení osobnosti pak odborná komise (jejímž předsedou je vedoucí oddělení výkonu trestu) zpracuje komplexní zprávu a návrh resocializačního programu. Odsouzený se na nástupním oddělení zároveň seznamuje s vnitřním řádem věznice.

Odborná komise určí vychovatele, jemuž bude odsouzený svěřen do péče. Při rozhodování o umístění odsouzeného na konkrétní ubytovnu se vychází z principu oddělení více a méně narušených odsouzených. Odsouzený, který má vážné psychické problémy, může být přechodně umístěn na krizové oddělení, kde se zapojí do terapeutických programů.⁹³

Při ukládání trestů existuje základní princip, který sleduje přiměřenost a postupnost ukládaných přísnějších a ještě přísnějších trestů. Ne všichni se tedy nutně musí dostat do vězení. Naopak, odnětí svobody je v paletě trestů poslední možností. Více už trestat nemůžeme, proto si tento trest musíme šetřit na opravdu závažné případy, kdy selhaly předchozí „výchovné“ pokusy a nezbývá už nic jiného.⁹⁴

Nastavení materiálních podmínek ve výkonu trestu odnětí svobody a ve vazební věznici musí odpovídat hlavním zásadám výkonu trestu a vazby, které jsou stanoveny v úvodních ustanoveních zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, tedy že trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody; tím však nesmí být ohrožena potřeba ochrany společnosti.

Právní předpisy garantují odsouzeným a obviněným poskytování pravidelné stravy za podmínek a v hodnotách, které odpovídají požadavku udržení zdraví a přihlížejí k jejich zdravotnímu stavu, věku a obtížnosti vykonávané práce. V rozsahu,

⁹² BAJCURA, L. *Práva vězně, od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. Praha : GRADA Publishing, 1999. s. 110. ISBN 80-7169-555-6.

⁹³ BAJCURA, L. *Práva vězně, od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. Praha : GRADA Publishing, 1999. s. 111. ISBN 80-7169-555-6.

⁹⁴ BAJCURA, L. *Práva vězně, od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. Praha : GRADA Publishing, 1999. s. 47. ISBN 80-7169-555-6.

v jakém to umožňuje provoz věznice, se přitom přihlíží k požadavkům kulturních a náboženských tradic odsouzených.⁹⁵

Peněžní stravní normy se pohybují v současné době od 48 Kč (základní stravní norma) po 80 Kč (stravní norma pro těžce tělesně pracující) na osobu a den. Pamatuje se rovněž na zlepšení stravy o svátcích navýšením o 126 Kč na osobu za kalendářní rok.⁹⁶

4.3 Organizace a řízení Vězeňské služby České republiky

Vězeňská služba je ozbrojeným bezpečnostním sborem, správním úřadem a účetní jednotkou. Řídí ji generální ředitel Vězeňské služby, kterého jmenuje a odvolává ministr spravedlnosti (Jiří Pospíšil). Generální ředitel dopovídá ministrowi spravedlnosti za činnost Vězeňské služby.⁹⁷

Stanovené úkoly zajišťují ve Vězeňské službě vězeňská stráž, justiční stráž, správní služba a pověřené orgány Vězeňské služby.

Vězeňská stráž střeží, předvádí a eskortuje osoby ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody a výkonu zabezpečovací detence, střeží vazební věznice, věznice a ústav zabezpečovací detence a je-li povolána k plnění úkolů justiční stráže, střeží budovy soudů, státních zastupitelství a ministerstva spravedlnosti. Při této činnosti zajišťuje stanovený pořádek a kázeň.

Justiční stráž zajišťuje pořádek a bezpečnost v budovách soudů, státních zastupitelství a Ministerstva spravedlnosti a v jiných místech jejich činnosti. Je-li justiční stráž dočasně povolána k plnění úkolů vězeňské stráže, střeží vazební věznice, věznice a ústav zabezpečovací detence, předvádí a eskortuje osoby ve výkonu vazby, ve výkonu trestu odnětí svobody a ve výkonu zabezpečovací detence. Při této činnosti zajišťuje stanovený pořádek a kázeň.

⁹⁵ MOTEJL, O., et al. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv - Vězeňství*. Brno : Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. s. 70. ISBN 978-80-7357-606-6.

⁹⁶ MOTEJL, O., et al. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv - Vězeňství*. Brno : Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. s. 75. ISBN 978-80-7357-606-6.

⁹⁷ *Statistická ročenka vězeňské služby České republiky 2010* [online]. 2011 [cit. 2011-07-08]. Dostupný z WWW:

<http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/Statistick%C3%A9%20ro%C4%8Denky/rocenka_2010_v7.pdf>.

Správní služba rozhoduje ve správním řízení podle zvláštních právních předpisů a zabezpečuje organizační, ekonomickou, vzdělávací, výchovnou, zdravotnickou a další odbornou činnost.

Pověřené orgány Vězeňské služby mají postavení policejního orgánu v řízení o trestných činech příslušníků Vězeňské služby.

Příslušníci Vězeňské služby zařazení ve vězeňské strážnici mohou být dočasně povoláni k plnění úkolů justiční strážnice jen v mimořádných případech, zejména nemůželi justiční strážnici vlastními prostředky zajistit výkon služby, a to pouze se souhlasem generálního ředitele. Příslušníci zařazení v justiční strážnici mohou být dočasně povoláni k plnění úkolů zabezpečovací detence jen v mimořádných případech, nemůželi vězeňská stráž zajistit vlastními prostředky pořádek a bezpečnost v těchto místech, a to pouze se souhlasem generálního ředitele.

Právní úkony jménem státu činí za Vězeňskou službu generální ředitel. Ředitelé vazebních věznic, věznic, ústavu zabezpečovací detence, středního odborného učiliště a Institutu vzdělání Vězeňské služby jsou oprávněni jednat a činit právní úkony za Vězeňskou službu ve všech věcech, kromě těch, které podle zákona nebo rozhodnutí ministra spravedlnosti nebo generálního ředitele patří do jejich pravomoci.

Vězeňský personál je tvořen příslušníky Vězeňské služby nebo občanskými pracovníky (civilisty). Pro penologické účely je nejvhodnější rozdělení vězeňského personálu do tří základních skupin:⁹⁸

- vedoucí pracovníci (v teorii řízení jde o tzv. High Head Management, tzv. TOP Management ve vězeňství představují generální ředitel, jeho náměstci a odborní ředitelé),
- vězeňský personál v přímém výkonu služby,
- administrativně technický personál a personál služeb.

Pojem vedoucího pracovníka je ve vězeňských zařízeních analogický pojmu vedoucího pracovníka v jiných organizacích a institucích. Ve věznicích jsou vedoucími pracovníky ředitel, jeho náměstci, vedoucí oddělení, případně referátů a vedoucí

⁹⁸ MAŘÁDEK, V. *Výkladový slovník penologie*. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2003. s. 97. ISBN 80-7042-256-4.

(velitelé) směn. Administrativně – technický personál a personál služeb má opět ve věznicích stejné funkce jako obdobný personál v jiných organizacích – zajišťuje zásobování, správu, údržbu, evidenci, energetiku, personální činnost apod. Zásadní penologický význam má vězeňský personál v přímém výkonu služby. Ten lze rozdělit na vězeňskou stráž a personál zabezpečující zacházení s vězni v užším slova smyslu. Ten je zodpovědný za vlastní resocializační činnost, za převýchovu vězňů a jejich nápravu. Mezi touto skupinou dominují především vrchní dozorcí. Vrchní dozorcí mohou být příslušníky Vězeňské služby nebo občanskými pracovníky.⁹⁹

Konkrétní data ze statistické ročenky Vězeňské služby České republiky 2010 jsou uvedena v příloze č. II.

4.4 Státní zastupitelství¹⁰⁰

Dozor nad dodržováním právních předpisů při výkonu vazby a trestu odnětí svobody provádí krajské státní zastupitelství, v jehož obvodu je vazba či trest odnětí svobody vykonáván. Při výkonu dozoru je státní zástupce oprávněn:

- v kteroukoliv dobu navštěvovat místa, kde se provádí výkon vazby nebo trestu,
- nahlížet do dokladů, podle nichž jsou obvinění drženi ve vazbě nebo ve výkonu trestu, hovořit s obviněnými nebo odsouzenými bez přítomnosti třetích osob,
- prověřovat, zda příkazy a rozhodnutí Vězeňské služby ve věznici týkající se výkonu vazby nebo trestu odpovídají zákonům a jiným právním předpisům,
- žádat od zaměstnanců Vězeňské služby ve věznici potřebná vysvětlení, předložení spisů, dokladů, příkazů a rozhodnutí, týkajících se výkonu vazby nebo trestu,
- vydávat příkazy k zachování předpisů platných pro výkon vazby nebo trestu,
- nařídit, aby osoba, která je ve vazbě nebo ve výkonu trestu v rozporu s příslušným rozhodnutím orgánu činného v trestním řízení nebo bez takového rozhodnutí, byla ihned propuštěna.

⁹⁹ MAŘÁDEK, V. *Výkladový slovník penologie*. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2003. s. 97. ISBN 80-7042-256-4.

¹⁰⁰ MOTEJL, O., et al. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv - Vězeňství*. Brno : Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. s. 177. ISBN 978-80-7357-606-6.

Vězeňská služba je povinna provést příkazy státního zástupce při výkonu jeho výše uvedených oprávnění dozorování nad dodržováním právních předpisů při výkonu vazby nebo trestu.

5 ZACHÁZENÍ S VĚZNI

5.1 Vzdělávání vězňů

Rozhodnutím Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR bylo s účinností od 20.6.1996 do školské sítě České republiky zařazeno Střední odborné učiliště, Učiliště a Odborné učiliště Vězeňské služby České republiky. Jedná se o tři typy vzdělávacích zařízení:¹⁰¹

- Střední odborné učiliště s výukou v učebních oborech určených úspěšným absolventům základních škol,
- Učiliště s učebními obory pro ty, kteří základní školu ukončili v nižším než devátém ročníku nebo devátý ročník nedokončili úspěšně,
- Odborné učiliště s učebními obory, jejichž osnovy jsou upraveny pro absolventy zvláštních škol.

Vězeňství v České republice sleduje trend vytyčený Evropskými vězeňskými pravidly (1996) a klade proto zvláštní důraz na profesní vzdělávání mladistvých a mladých dospělých vězňů. České vězeňství již dnes dokáže vytvořit vhodným vězňům podmínky pro absolvování maturitního i vysokoškolského studia.

Pracovní zařazení pomáhá vězněným osobám udržet si pracovní návyky důležité pro život po propuštění na svobodu, při vhodném pracovním zařazení může přinést utužení či zvýšení pracovní kvalifikace. Umožňuje vězněným osobám splácet jejich finanční závazky a snižovat tak zadlužení projevující se, pokud přetrvá do konce věznění, jako výrazný omezující faktor zajištění vhodných sociálních podmínek na svobodě. Pracovní zařazení rovněž přináší omezené na svobodě smysluplnou náplň času stráveného ve vězení.¹⁰²

Odsouzeným přísluší odměna podle vykonané práce. Výši této odměny a podmínky pro její poskytování stanoví vláda svým nařízením. Část pracovní odměny odsouzeného, která zbývá po provedení srážek, se rozdělí na kapesné a úložné. Odmítne-li odsouzený bez závažného důvodu pracovat, kapesné mu nenáleží.

¹⁰¹ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. s. 136. ISBN 80-86708-30-6.

¹⁰² MOTEJL, O., et al. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv - Vězeňství*. Brno : Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. s. 163. ISBN 978-80-7357-606-6.

Nevyčerpané úložné se odsouzenému vyplátí při propuštění z výkonu trestu, pokud se věznice s odsouzeným nedohodne jinak. Plátcem odměny je věznice.¹⁰³

Správa věznice musí podle evropských vězeňských pravidel poskytnout přiměřené možnosti přístupu k právnímu poradenství, na které mají všichni vězni právo. Konzultace a jiná komunikace včetně korespondence týkající se právních záležitostí mezi vězni a jejich právními poradci musí být podle evropských vězeňských pravidel považovány za důvěrné.¹⁰⁴

U osob zbavených nebo omezených ve způsobilosti k právním úkonům předpokládají právní předpisy součinnost opatrovníka při realizaci právních úkonů. Cizinci mají v otázkách práva na právní pomoc stejná práva jako občané ČR, nicméně jejich realizace je v některých případech ztížena z důvodu jazykové a kulturní bariéry.¹⁰⁵

5.2 Zdravotní péče

Poskytování zdravotní péče osobám ve výkonu trestu odnětí svobody a ve výkonu vazby se řídí obecnými právními předpisy v oblasti zdravotní péče s výjimkami vyplývajícími ze zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu. V poslední době se evropská vězeňská zdravotní péče ve zvýšené míře integruje a spolupracuje s veřejným zdravotnictvím.¹⁰⁶

V rámci výkonu trestu je psycholog součástí stabilního pracovního týmu zaměstnanců ve věznicích všech základních typů, je jedním z odborných zaměstnanců. Přijímá odsouzené již při nástupu výkonu trestu a jeho poznatky slouží pro rozhodování ředitele věznice o odděleném ubytování odsouzených, kteří vzhledem k psychickým vlastnostem, věku, zdravotnímu a tělesnému stavu mohou být obětmi násilí a ponižování lidské důstojnosti, od odsouzených s agresivními sklony.¹⁰⁷

¹⁰³ MOTEJL, O., et al. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv - Vězeňství*. Brno : Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. s. 167. ISBN 978-80-7357-606-6.

¹⁰⁴ MOTEJL, O., et al. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv - Vězeňství*. Brno : Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. s. 171. ISBN 978-80-7357-606-6.

¹⁰⁵ MOTEJL, O., et al. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv - Vězeňství*. Brno : Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. s. 173. ISBN 978-80-7357-606-6.

¹⁰⁶ MOTEJL, O., et al. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv - Vězeňství*. Brno : Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. s. 99. ISBN 978-80-7357-606-6.

¹⁰⁷ MOTEJL, O., et al. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv - Vězeňství*. Brno : Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. s. 110. ISBN 978-80-7357-606-6.

Zdravotní zařízení může být ordinace vybavená lůžkovou kapacitou (marodkou) nebo dokonce nemocnice s několika operačními sály, rentgeny, laboratořemi apod. V čele zdravotního oddělení je vedoucí lékař. Nemocnice má ředitele, který řídí práci jednotlivých oddělení obdobně jako v okresní nemocnici.¹⁰⁸

Vězeňské prostředí je i při nejlepší vůli zúčastněných osob silně zátěžové a deformující. Mnozí z těch, kdo prošli českým vězeňstvím, ať jako vězni či jako pracovníci, vycházejí psychicky poznamenáni. Přeplněnost věznic a stísněný uzavřený prostor umocňují veškerá rizika jak pro vězně, tak i pro personál. Odborná pomoc psychologa je pro obě tyto skupiny nezbytná.¹⁰⁹

Penitenciární (k podmínkám vězeňství vztahovaná) psychohygienu může být definována jako integrující se soubor dobře podložených pravidel, rad a doporučení zaměřených především na uchování, případně i zlepšení psychického zdraví vězněných osob (toto zlepšení je signifikantní např. u osob, které ještě před uvězněním měly problémy s drogami).¹¹⁰

Zejména psychologové působící ve vězeňství (na začátku roku 2007 jich bylo celkem 103) mají v této týmové práci svoji nezastupitelnou úlohu, a to v těsné návaznosti na rozvíjení penitenciární psychologie.¹¹¹

Penitenciární psychohygienu rozhodně není akademickou, od požadavků praxe odtrženou naukou. Je kreativním způsobem pěstována především těmi odborníky, kteří každodenně odpovídají na naléhavé otázky vězeňské praxe.¹¹²

Psychologická klasifikace pachatelů trestných činů – klasifikace (někdy též typologie) pachatelů trestných činů vězňů nejsou samoúčelné. Každá se vždy snaží i o vysvětlení příčin kriminálního chování. Tím se otvírají i cesty k nápravně výchovné činnosti, penitenciárnímu výchovnému působení a resocializaci. Mimo psychologické klasifikace jsou klasifikace psychiatrické, penologické a sociologické.¹¹³

¹⁰⁸ BAJCURA, L. *Práva vězně, od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. Praha : GRADA Publishing, 1999. s. 54. ISBN 80-7169-555-6.

¹⁰⁹ *Monitoring vězeňství v ČR v roce 1999*. Praha : Český helsinský výbor, 2000. s. 29. ISBN 80-86436-00-4.

¹¹⁰ HÁLA, J. *Bolest a naděje vězení*. Praha : TRITON, 2007. s. 32. ISBN 978-80-7387-013-3.

¹¹¹ HÁLA, J. *Bolest a naděje vězení*. Praha : TRITON, 2007. s. 33. ISBN 978-80-7387-013-3.

¹¹² HÁLA, J. *Bolest a naděje vězení*. Praha : TRITON, 2007. s. 39. ISBN 978-80-7387-013-3.

¹¹³ MAŘÁDEK, V. *Výkladový slovník penologie*. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2003. s. 65. ISBN 80-7042-256-4.

Ve věznicích je poměrně často provozována skupinová terapie. Pro pokrytí potřeb odsouzených je však zcela nedostatečná, jelikož odborníci jsou přetížení. Někteří psychologové upřednostňují individuální terapii, kterou považují za mnohem účinnější. Pomoc psychologa je zásadní nejen pro odsouzené, ale také a především pro vazebně stíhané. Jejich nejisté postavení, závislé na rozhodnutí soudu, je z psychologického hlediska velice náročné. Vazebně stíhaný, mnohdy i nevinný, je nucen vyrovnat se s obtížnou životní situací, kterou nepředpokládal a na kterou nebyl připraven. Velice náročná je komunikace s dozorcí, kteří často pod vlivem rutinní praxe nerozlišují mezi odsouzeným a vazebně stíhaným.¹¹⁴

5.3 Léčebná a preventivní opatření

Evropské směrnice pro HIV/AIDS a hepatitidy ve věznicích byly vytvořeny Evropskou sítí pro prevenci HIV/AIDS a hepatitidy ve věznicích.¹¹⁵

Prevence HIV/AIDS a hepatitidy ve věznicích by měla být brána jako celosvětová a prvořadá otázka veřejného zdraví. V kontextu zvyšující se konzumace drog ve většině společnosti a se socioekonomickou nerovností se objem vězeňské populace za poslední dvě desetiletí dramaticky zvýšil. V evropském prostředí by se mělo stát prioritou snižování počtu vězňů a hledání alternativních řešení za tresty odnětí svobody, zvláště u uživatelů drog a u lidí s vážnými infekčními nebo chronickými onemocněními.

Na vězně by mělo být pohlíženo jako na plnoprávné občany a měli by mít tedy možnost využívat dobrovolnou formou služeb plynoucích z léčebných a preventivních opatření, ke kterým by měli přístup ve svém běžném životě.

Zdravotní péče ve věznicích i mimo ně by měla být stejná. Evropské zkušenosti ukazují, že tohoto výsledku se dosahuje snáze, pokud je zdraví vězňů svěřeno do zodpovědnosti ministerstva zdravotnictví.

Měla by existovat návaznost léčby jak u vězňů, kteří nastupují výkon trestu, tak u těch, kteří věznici opouštějí, s čímž bude souviset spolupráce mezi věznicemi a externími organizacemi. Věznice musí být považovány na nedílnou součást společnosti,

¹¹⁴ *Monitoring vězeňství v ČR v roce 1999*. Praha : Český helsinský výbor, 2000. s. 24. ISBN 80-86436-00-4.

¹¹⁵ MIOVSKÝ, M., et al. *Vězeňství a nelegální drogy*. Praha : Úřad vlády České republiky, 2003. s. 41. ISBN 80-86734-03-X.

úzce provázanou s dalšími sociálními systémy. Zdravotní péče ve věznicích by měla být vnímána v úzké spojitosti se zdravotní péčí poskytovanou občanům v běžném životě, aby byla zajištěna:¹¹⁶

- maximální dostupnost preventivních opatření ve věznicích,
- kontinuita péče pro vězně ve výkonu trestu i propuštěné vězně.

Ve věznicích je řada jedinců, kteří holdovali drogám i v „předvězeňském životě“. Mnozí se to naučí až ve vězeňských zařízeních přes všechnu snahu vězeňského personálu jim v tom zabránit. Před vysokým nárůstem zneužívání drog v celé společnosti po roce 1989 znamenalo ve většině zneužívání drog především zneužívání léků.¹¹⁷

Při nástupu výkonu vazby či trestu odnětí svobody by měli být všichni vězni informováni a poučeni o povaze a způsobech přenosu infekčních onemocnění, která jsou přenosná krví a pohlavním stykem (a to jak ve věznicích, tak i mimo ni), a také o metodách a opatřeních, kterými je možné jejich šíření ve věznicích i mimo ni zabránit.¹¹⁸

Vězni by měli mít možnost setkat se s informovaným zdravotníkem, který by odpovídal na jejich dotazy. Současně by měli obdržet informace o možnostech poradenství, testování na přítomnost virů a očkování.¹¹⁹

Odsouzení mají právo přijímat návštěvy blízkých osob. Osobou blízkou je příbuzný v řadě přímé, tj. potomek (syn, vnuk, pravnuk) nebo předek (otec, děd, praděd), sourozenci, bez ohledu na to, zda mají společné oba rodiče a manžel po dobu trvání manželství, vztahy založené osvojením jsou postaveny na úroveň příbuzenským vztahům, jiné osoby v poměru rodinném (teta, strýc, neteř, synovec, bratranec, sestřenice) nebo obdobném (druh, družka, osoby sešvagřené, vztah jednoho manžela k příbuzným druhého manžela atd.), se pokládají za osoby sobě navzájem blízké.

¹¹⁶ MIOVSKÝ, M., et al. *Vězeňství a nelegální drogy*. Praha : Úřad vlády České republiky, 2003. s. 41. ISBN 80-86734-03-X.

¹¹⁷ MAŘÁDEK, V. *Výkladový slovník penologie*. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2003. s. 26. ISBN 80-7042-256-4.

¹¹⁸ MIOVSKÝ, M., et al. *Vězeňství a nelegální drogy*. Praha : Úřad vlády České republiky, 2003. s. 41. ISBN 80-86734-03-X.

¹¹⁹ MIOVSKÝ, M., et al. *Vězeňství a nelegální drogy*. Praha : Úřad vlády České republiky, 2003. s. 42. ISBN 80-86734-03-X.

Nestanoví-li vnitřní řád věznice počet vyšší, mohou odsouzeného současně navštívit nejvýše 4 osoby včetně nezletilých dětí.¹²⁰

Pracovníci věznic se potřebují školit a průběžně informovat o zdravotních, psychologických i sociálních aspektech HIV, hepatitid a užívání drog, aby se sami cítili bezpečně a byli také schopni poskytnout vězňům odpovídající vedení a podporu.¹²¹

Zaměstnanci věznic by také měli znát a být schopni aplikovat obecná ochranná opatření proti přenosu virových onemocnění. Není důležité vědět, zda jsou vězni pozitivní nebo negativní. Se všemi vězni je třeba zacházet stejně, tj. jako kdyby byli pozitivní, a to jak z důvodu existence tzv. serologického okna, také aby se zabránilo diskriminaci.

Před propuštěním, návštěvou s opuštěním věznice nebo přerušением výkonu trestu by měl být vězňům nabídnut prevenční balíček a kondomy.

Vězňům, kteří mají problémy s drogami, velmi pomohou na míru ušité preventivní programy realizované před jejich propuštěním. Zejména se to týká informace o prevenci předávkování, které se ukazuje jako velmi častá příčina předčasných úmrtí mezi uživateli drog propuštěnými na svobodu.

Tyto programy mohou posílit úlohu zdravotních a sociálních služeb nabízených v rámci výkonu trestu. Věznice by se měla jménem vězně spojit se zástupci protidrogových služeb působících mimo věznici, aby se tak zajistila návaznost léčby a péče na svobodě.¹²²

Užívání nelegálních návykových látek a závislost na nich jsou mj. úzce spjaty s pácháním trestné činnosti. Výskyt primární, sekundární i terciární drogové trestné činnosti je mezi uživateli nelegálních návykových látek v pokročilejším stadiu závislosti velmi vysoký. Je důležité si přitom uvědomit, že užívání nelegálních návykových látek přivádí každého uživatele do světa mimo zákon. Je jedno, zda jde o experimentování, či pravidelné užívání v důsledku závislosti. Drogu není možné opatřit jinak než ilegální cestou. To může mít velký vliv na postupnou proměnu hodnot jedince. Trestná činnost

¹²⁰ *Výběr důležitých informací pro odsouzené* [online]. 2010 [cit. 2011-07-08]. Dostupný z WWW: <<http://www.vsrc.cz/vazebni-veznice-hradec-kralove-75/vykon-vezenstvi-1050/vykon-trestu-1110/vyber-dulezitych-infomaci-pro-odsouzene-6161>>.

¹²¹ MIOVSKÝ, M., et al. *Vězeňství a nelegální drogy*. Praha : Úřad vlády České republiky, 2003. s. 42. ISBN 80-86734-03-X.

¹²² MIOVSKÝ, M., et al. *Vězeňství a nelegální drogy*. Praha : Úřad vlády České republiky, 2003. s. 44. ISBN 80-86734-03-X.

se po čase stává jediným zdrojem příjmů, které závislý uživatel potřebuje na nákup nelegálních drog. Postupující závislost na látce a tím rostoucí potřebná dávka neumožňuje uživateli až na výjimky získávat finanční prostředky legální cestou. Komunita uživatelů drog je tedy velmi zajímavá také pro organizovaný zločin. Uživatelé drog a páchání různé trestné činnosti. V podstatě je velmi nepravděpodobné, aby dlouhodobější uživatel drog nepřišel do kontaktu s nějakým typem trestné činnosti (ať už jako přímý účastník, či očitý svědek).

Nejedná se ale jen o páchání trestné činnosti, ale také o ztrátu kontaktů se svojí rodinou, partnery, přáteli, atd. Závislý uživatel drog ztrácí pravidelné zaměstnání (pokud je měl), popřípadě je vyloučen ze školy. Sociální propad se prohlubuje.¹²³

5.4 Motivace ke změně

Klíčovým faktorem ovlivňujícím léčbu závislosti na droze je motivace. Obecně se mluví o motivovanosti k léčbě. Léčebné programy deklarují, že vstup do nich je dobrovolný. Dobrovolnost je však v tomto ohledu víceméně zavádějícím termínem. Můžeme říci, že každý závislý vstupující do procesu léčby je k tomuto kroku v podstatě donucen tíhou důsledků své závislosti.

Odnětí svobody je velmi pádným důvodem ke změně. Závislý je tvrdě konfrontován s důsledky svého dosavadního chování. Logicky tak vyplývá, že by tato konfrontace měla přispět k upevnění motivace ke změně směrem k abstinenci. Ne vždy to však platí. Motivace, stejně jako jakákoliv intervence u závislých, potřebuje dobré načasování.¹²⁴

¹²³ MIOVSKÝ, M., et al. *Vězeňství a nelegální drogy*. Praha : Úřad vlády České republiky, 2003. s. 61. ISBN 80-86734-03-X.

¹²⁴ MIOVSKÝ, M., et al. *Vězeňství a nelegální drogy*. Praha : Úřad vlády České republiky, 2003. s. 62. ISBN 80-86734-03-X.

6 PROCES VÝKONU VAZBY A TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY V ČESKÝCH VĚZNICÍCH

6.1 Funkce trestu

Společnost vyvíjí na svou ochranu široké spektrum aktivit počínaje spolehlivějším zajišťováním majetku občanů před krádežemi využitím rozmanitých technických prostředků a konče účinnějším trestáním provinilců.

V penologické literatuře nalezneme značně roztržštěný náhled na funkce trestu. Vyrovnaní funkce trestu sleduje cíl vyrovnat se s realitou trestného činu. Má dva aspekty:¹²⁵

- v první řadě jde o vyrovnání se oběti s trestným činem. Vychází se přitom z předpokladu, že negativní emoce (ponížení, zoufalství, hněv ...) poškozených či (jde-li o trestný čin vraždy) pozůstalých lze eliminovat nebo alespoň kompenzovat újmou způsobenou pachateli trestného činu, případně náhradou škody,
- nesmíme zapomenout ani na druhý, neméně důležitý aspekt vyrovnávací funkce trestu, speciálně trestu odnětí svobody. Jestliže je totiž pachatel závažného trestného činu odsouzen a uvězněn, dostává významněji, než by tomu bylo při uložení kteréhokoliv alternativního trestu, příležitost, prostor a čas k sice tíživému a obtížnému, nicméně pro cílovou neintegraci naprosto nezbytnému zpytování svědomí a upřímnému přijetí viny (tj. především praktickému přihlášení se k odpovědnosti za spáchaný čin se všemi z toho vyplývajícími důsledky).

Za přítomnosti mediátora (zprostředkovatele) se uskuteční osobní setkání oběti s pachatelem, přičemž oběť má možnost z očí do očí vyjádřit své negativní emoce a dojít tak k abreakci (uvolnění emočního napětí); také pachatel se může lépe vcítit do situace oběti. Výsledkem narovnání je omluva a dohoda o náhradě vzniklé škody. Důležitou podmínkou úspěchu je dobrý mediátor. V České republice je k provádění mediace v trestních věcech určena Probační a mediační služba ČR.

¹²⁵ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. s. 40. ISBN 80-86708-30-6.

V České republice byl trest smrti zrušen, a to novelou trestního zákona z roku 1990. Nadále zde tedy nejvýznamněji naplňuje vyrovnávací funkci trest odnětí svobody (včetně možnosti uložení trestu doživotí, přičemž je však ponechána eventualita podmíněného propuštění i z tohoto trestu – zákonodárce totiž vychází z premisy, že doživotní trest bez jakékoliv naděje na propuštění by se vlastně rovnal psychosociální popravě odsouzeného). Vyrovnání prostřednictvím trestu odnětí svobody jistě není tak účinné jako v případě trestu smrti (obdobně můžeme uvažovat i nad alternativními tresty).¹²⁶

Alternativní tresty nejsou spojeny s odnětím svobody. Méně zasahují do života odsouzeného a dávají mu šanci k aktivizaci vlastních sil k nápravě. Proto bývá podmínkou jejich uložení souhlas odsouzeného a slib, že bude podmínky plnit. Nesplnil je, může se dostat tam, kam nechtěl – do vězení. Mezi alternativní tresty patří svým způsobem peněžitý trest, které jsou již dlouhou dobu součástí trestního zákona.¹²⁷

Regulativní funkce trestu silněji než funkce vyrovnávací akcentuje cíl chránit společnost před zločinem. Trest pomáhá regulovat trestnou činnost (v obdobném smyslu se hovoří např. o regulaci prostituce), minimalizovat ji, realističtěji pojmáno spokojí se alespoň s jejím udržením pod „společensky únosnou hranici“.¹²⁸

6.2 Výkon vazby

Vazba na rozdíl od trestu odnětí svobody není a nemůže být trestem. Je procesním úkonem zajišťujícím osobu obviněného (obviněný je trestně odpovědný člověk, důvodně podezřelý ze spáchání trestného činu, kterému bylo v souladu s platným trestním řádem sděleno obvinění) pro účely trestního řízení a výkonu trestu. Tímto zajišťovacím opatřením je sledováno zabránění možnému maření trestního stíhání, popř. pokračování v trestné činnosti atd. (důvody vazby jsou v plném rozsahu definovány v platném trestním řádu). Obviněný je po zákonem stanovenou dobu zadržován v prostoru vazební věznice (nebo ve zvláštním oddělení věznice) a je s ním zacházeno tak, aby se zamezilo jeho styku s případnými spoluobviněnými, eventuálně svědky. Vazba má ovšem s trestem odnětí svobody společný jeden podstatný atribut –

¹²⁶ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. s. 41. ISBN 80-86708-30-6.

¹²⁷ *Práva vězně* [online]. [cit. 2011-07-08]. Dostupný z WWW: <http://www.jabok.cuni.cz/knihovna/pub/prava_vezne.pdf>.

¹²⁸ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. s. 42. ISBN 80-86708-30-6.

tím je uvěznění, zbavení člověka osobní svobody. V České republice je institut vazby legislativně ošetřen zákonem teprve od roku 1994.

Podstatnou funkcí vazby je zajistit, aby obviněný byl k dispozici orgánům činným v trestním řízení. Přitom základní požadavek „být k dispozici“ implicitně zahrnuje i dosažení a udržování optimálního (v řadě případů ovšem alespoň únosného) fyzického a zejména psychického stavu obviněného.¹²⁹

Vazba může trvat v přípravném řízení a v řízení před soudem jen nezbytně nutnou dobu. Jestliže by vazba v přípravném řízení přesáhla 6 měsíců, ale obviněného ještě nelze propustit na svobodu, na návrh státního zástupce může o dalším trvání vazby do jednoho roku rozhodnout soudce a nad tuto lhůtu, nejvýše však do 2 let, může rozhodnout senát.¹³⁰

Sečteme-li délku vazby v přípravném řízení a vazbu v řízení před soudem dohromady, nesmí to být dohromady více než 2 roky. O dalším trvání vazby může ze závažných důvodů na nezbytně nutnou dobu rozhodnout vrchní soud. Celková doba nesmí přesáhnout 3 roky, u zvláště závažných trestných činů 4 roky. Pokud nejpozději do 15 dnů před vypršením lhůty nebyl podán návrh na její prodloužení, musí být obviněný propuštěn, a to nejpozději den po uplynutí lhůty stanovené pro vazbu.

Všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny zkoumat v každém období trestního stíhání, zda důvody vazby ještě trvají nebo zda se nezměnily. Pomine-li důvod vazby, musí být obviněný ihned propuštěn na svobodu. Obviněný má právo kdykoliv požádat o propuštění na svobodu a státního zástupce (tomu adresuje žádost v přípravném řízení) a soud ho musí vyrozumět, zda žádosti vyhověl.

6.3 Trestní řízení

Trestní právo procesní upravuje postup orgánů činných v trestním řízení při zjišťování, zda byl spáchán trestný čin, kdo je jeho pachatelem a jaký trest či ochranné opatření je třeba pachateli uložit. Oproti tomu trestní právo hmotné stanoví podmínky

¹²⁹ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. s. 45. ISBN 80-86708-30-6.

¹³⁰ BAJCURA, L. *Práva vězně, od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. Praha : GRADA Publishing, 1999. s. 71. ISBN 80-7169-555-6.

trestnosti, tedy vymezuje znaky trestných činů a tresty či ochranná opatření za jejich spáchání.¹³¹

Trestní řízení je zákonem upravený postup orgánů činných v trestním řízení a dalších osob na řízení zúčastněných, jehož úkolem je zjistit, zda byl trestný čin spáchán, kdo jej spáchal a uložit mu podle zákona trest či ochranné opatření. Za orgány činné v trestním řízení se považuje především soud, ale také státní zástupce a policejní orgán. Všechny orgány činné v trestním řízení musí při své činnosti zachovávat určitý předem stanovený postup.¹³²

Soud, státní zástupce, vyšetřovatel a policejní orgán jsou nazýváni orgány činné v trestním řízení. Před soudem pak vystupují jednotlivé strany. To je především ten, proti komu se vede trestní řízení. Stranou je v řízení před soudem též státní zástupce a společenský zástupce.¹³³

Veškeré řízení probíhající podle trestního řádu je proto nazýváno trestní řízení. Trestním stíháním se rozumí úsek trestního řízení od jeho zahájení až do právní moci rozsudku, případně jiného rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení ve věci samé. Trestní stíhání lze přerušit, odložit, zastavit nebo znovu zahájit.¹³⁴

6.4 Práva obviněného

Prvním a základním právem obviněného je právo obhajovat se sám. Protože obviněný je tu sám sobě obhájcem, musí mít zásadně všechna práva, která se jinak přiznávají jen obhájci, zejména právo nahlížet do spisu, zúčastnit se jednání soudu, být vyrozuměn o všech jednáních a úkonech, jichž má právo zúčastnit se atd.

Jestliže si obviněný v takovém případě nezvolí obhájce sám, je mu obhájce ustanoven z úřední moci i tehdy, když má prostředky na jeho zaplacení a musí náklady

¹³¹ FRYŠTÁK, M., et al. *Trestní právo hmotné a procesní*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2007. s. 172. ISBN978-80-86708-51-5.

¹³² FRYŠTÁK, M., et al. *Trestní právo hmotné a procesní*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2007. s. 172. ISBN978-80-86708-51-5.

¹³³ BAJCURA, L. *Práva vězně, od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. Praha : GRADA Publishing, 1999. s. 64. ISBN 80-7169-555-6.

¹³⁴ BAJCURA, L. *Práva vězně, od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. Praha : GRADA Publishing, 1999. s. 65. ISBN 80-7169-555-6.

obhajoby platit sám. Ustanovení obhájce z úřední moci i proti vůli obviněného není v rozporu s Úmluvou, jestliže to vyžadují zájmy spravedlnosti.¹³⁵

Občan ČR, pokud je obviněn ze spáchání nějakého trestného činu, může být vzat do vazby jen ze tří důvodů, které vymezuje Trestní řád:¹³⁶

1. při obavě, že uprchne nebo se bude skrývat, aby se tak trestnímu stíhání nebo trestu vyhnul,
2. při obavě, že bude působit na svědky nebo spoluobviněné nebo jinak mařit objasňování skutečnosti závažných pro trestní stíhání,
3. při obavě, že bude pokračovat v trestné činnosti, dokoná trestný čin, o který se pokusil, nebo vykoná trestný čin, který připravoval nebo kterým hrozil.

O vazbě může rozhodnout pouze soud.¹³⁷

Soud je nezávislý státní orgán zakotvený v Ústavě ČR, jeho úkolem je výkon soudnictví na území České republiky. Soudnictví v trestních věcech vykonávají okresní soudy (v Praze obvodní soudy, v Brně městský soud), krajské soudy (v Praze Městský soud), vrchní soudy a Nejvyšší soud ČR. Jen soudy mohou rozhodovat o vině a trestu za trestné činy, přičemž toto oprávnění vyplývá přímo z Ústavy ČR.¹³⁸

Prámem na obhajobu se rozumí souhrn dílčích práv daných právním řádem obviněnému k provádění obhajoby, tedy zmírňování či vyvrácení vznesených obvinění. Obviněný má předně právo hájit se sám, a to způsobem, který uzná za vhodný. Může si zvolit obhájce, v některých případech jej musí mít dokonce obligatorně. A konečně má právo žádat na orgánech činných v trestním řízení nestranné, komplexní a spravedlivé posouzení trestní věci. Osoba, proti které se trestní řízení vede (podezřelý, obviněný, obžalovaný, odsouzený), musí být v každém období řízení poučena o svých právech umožňujících jí plné uplatnění obhajoby.¹³⁹

¹³⁵ REPÍK, B. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha : ORAC, 2002. s. 165. ISBN 80-86199-57-6.

¹³⁶ MAŘÁDEK, V. *Výkladový slovník penologie*. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2003. s. 93. ISBN 80-7042-256-4.

¹³⁷ MAŘÁDEK, V. *Výkladový slovník penologie*. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2003. s. 93. ISBN 80-7042-256-4.

¹³⁸ FRYŠTÁK, M., et al. *Trestní právo hmotné a procesní*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2007. s. 196. ISBN978-80-86708-51-5.

¹³⁹ FRYŠTÁK, M., et al. *Trestní právo hmotné a procesní*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2007. s. 183. ISBN978-80-86708-51-5.

Účinky rozsudků Soudu je třeba posuzovat nejen ve světle ustavení Úmluvy, ale též ve světle obecných principů mezinárodního práva, jehož je Úmluva součástí, i když jako smlouva o lidských právech má specifický charakter.¹⁴⁰

Právo na přístup k soudu v trestních věcech se klade jiným způsobem než ve věcech občanských. Obviněný je zpravidla postaven před soud nikoli ze své vůle a své iniciativy, ale jestliže se již jednou rozhoduje o jeho trestním obvinění, má právo na to, aby o něm rozhodl soud.¹⁴¹

Při přijetí obviněného do věznice je nutno ověřit jeho totožnost, a to s ohledem na všechny dostupné doklady, aby byla vyloučena záměna s jinou osobou. Obviněný musí být při přijetí do výkonu vazby prokazatelně seznámen se svými právy a povinnostmi.¹⁴²

6.5 Příjem obviněných do vazby

Příjem obviněných do výkonu vazby musí být umožněn nepřetržitě. Obviněný je přijat do výkonu vazby na písemný příkaz soudu vydaný na základě rozhodnutí soudu o vzetí obviněného do vazby. Tento příkaz musí obsahovat údaje potřebné k rozhodnutí o umístění obviněného. Z příkazu musí být patrný zejména důvod vazby (a to alespoň uvedením citace příslušné části ustavení trestního řádu o důvodu vazby) a z toho případně vyplývající opatření ke kontrole korespondence, režimu návštěv, dále zde musí být uvedeno rodné číslo a státní občanství obviněného, jména, příjmení a data narození obviněných, proti nimž je vedeno společné trestní řízení nebo jejichž trestní věci spolu souvisí včetně uvedení důvodu jejich vazby. K příkazu o přijetí obviněného do vazby musí být připojeno rozhodnutí o vzetí do vazby.¹⁴³

Po přijetí obviněného do vazby je provedena preventivní vstupní lékařská prohlídka a potřebná hygienická a epidemická opatření. Stejně tak musí být stanoveno bezpečnostní riziko, které přijatý vězeň představuje pro ostatní vězně, vězeňský personál nebo jiné osoby pracující ve věznici nebo pro návštěvníky věznice, nebo pro

¹⁴⁰ REPÍK, B. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha : ORAC, 2002. s. 23. ISBN 80-86199-57-6.

¹⁴¹ REPÍK, B. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha : ORAC, 2002. s. 119. ISBN 80-86199-57-6.

¹⁴² MOTEJL, O., et al. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv - Vězeňství*. Brno : Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. s. 38. ISBN 978-80-7357-606-6.

¹⁴³ MOTEJL, O., et al. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv - Vězeňství*. Brno : Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. s. 37. ISBN 978-80-7357-606-6.

sebe v rámci stanovení pravděpodobnosti sebepoškození. K určení bezpečnostních rizik musí mít věznice zavedeny postupy za účelem snížení rizika násilí a jiných událostí, jež by mohly ohrozit osobní bezpečnost vězňů, pracovníků vězeňské služby i návštěvníků.¹⁴⁴

6.6 Výkon trestu odnětí svobody

Nástupní oddělení je místem, kde se vězeň podrobně seznámí s právními předpisy a pravidly, které budou po dobu výkonu trestu určovat jeho práva a povinnosti. Odsouzený by měl být také pracovníky oddělení připravován na zvláštnosti způsobu života ve vězeňském prostředí a na každodenní režim. Pobyt odsouzeného v nástupním oddělení umožňuje vězeňským specialistům odsouzeného ohodnotit, zpracovat jeho charakteristiku a vybrat pro něj nepříhodnější způsob zacházení. Dále umožňuje odhalit případné charakterové slabiny odsouzeného a podle nich pak rozhodnout o jeho nejvhodnějším umístění v rámci věznice.¹⁴⁵

Základní podmínkou účinného zacházení s odsouzenými je kvalitní pečlivá příprava této činnosti. Nejprve je nutno zmapovat výchozí terén, tj. bio-psycho-socio-duchovní stav, v němž se každý jednotlivý odsouzený nachází v době svého nástupu do výkonu trestu odnětí svobody. Děje se tak v týmové spolupráci lékaře (v případě potřeby i dalších lékařů – specialistů), psychologa, speciálního pedagoga, sociální pracovnice, popřípadě i duchovního.¹⁴⁶

Konkrétní programy zacházení jsou sice v České republice formálně celostátně sjednocené. Přesto v každé věznici (vazební věznici) nesou osobitou pečeť svých zpracovatelů – zejména koordinátorů pracovních týmů, tj. speciálních pedagogů.¹⁴⁷

Situace uvěznění (ať již jde o vzetí obviněného do vazby nebo nástup odsouzeného do výkonu trestu odnětí svobody) může v životě člověka představovat

¹⁴⁴ MOTEJL, O., et al. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv - Vězeňství*. Brno : Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. s. 39. ISBN 978-80-7357-606-6.

¹⁴⁵ *Monitoring vězeňství v ČR v roce 1999*. Praha : Český helsinský výbor, 2000. s. 25. ISBN 80-86436-00-4.

¹⁴⁶ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. s. 122. ISBN 80-86708-30-6.

¹⁴⁷ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. s. 123. ISBN 80-86708-30-6.

výrazný stresor. Je tomu tak zejména tehdy, jde-li o první setkání s realitou věznice nebo vazební věznice.¹⁴⁸

Dochází dále k deprimujícímu zúžení volného prostoru k pohybu a intimitě. S uvězněním bývá spojeno i značné omezení všech druhů podnětů, což je nadměrně stresující zvláště pro mladistvé a mladé dospělé vězně, kteří dnes v mimovězeňském světě (v příslušných vztažných skupinách) naopak silné a vzrušivé podněty aktivně vyhledávají.¹⁴⁹

Každý vězeň, ať se nachází v kvalitním nebo špatném vězeňském zařízení, se více nebo méně obtížně musí vyrovnávat s faktem vynucovaného začleňování do nových vzorců chování, což je spojeno s pocity odcizení a manipulace. U lidí zadržovaných ve vazbě, případně odpykávajících si trest odnětí svobody, se mohou objevit vazbové reakce. Jsou to poruchy chování vzniklé v souvislosti s uvězněním, vyznačující se změnami efektivity (ve smyslu deprese versus mánie), paranoidními halucinatorními projevy, poruchami motoriky aj.¹⁵⁰

Uvězněním je tedy člověk konfrontován s řadou problémů vyplývajících ze ztráty svobody, postavení, majetku, důstojnosti, nezávislosti, bezpečnosti i osobních vztahů včetně sexuálních. Téměř veškeré jeho soukromí je (v současných českých podmínkách výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody) zničeno neustálou fyzickou blízkostí dalších (cizích) osob. Vězeňské předpisy a zaběhlá rutina konkrétního vězení ho nutí ke konfrontismu. Jeho život je omezen materiální i psychosociální izolací. Dynamika vězeňských skupin je tak do značné míry určována „solidaritou“ vězňů proti „bachařům“. Někteří jedinci vedou ve vězeňském prostředí „soukromou válku“ proti všem, tj. jak proti ostatním vězňům, tak i proti personálu. Domáhají se věcí, požitků a výhod, a to bez jakýchkoliv skrupulí a ohledů na (i) oprávněné nároky a zájmy ostatních spoluvězňů. Jiní se stahují do sebe a od vězeňské komunity se snaží izolovat.¹⁵¹

Nově přicházející vězeň se tak ve výkonu vazby nebo trestu setkává s psychosociálním systémem i širší subkulturou vězeňské komunity. Rychle vnímá a

¹⁴⁸ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. s. 63. ISBN 80-86708-30-6.

¹⁴⁹ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. s. 63. ISBN 80-86708-30-6.

¹⁵⁰ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. s. 64. ISBN 80-86708-30-6.

¹⁵¹ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. s. 65. ISBN 80-86708-30-6.

uvědomuje si specifické (často velmi pokřivené až zvrácené) hodnoty, které sdílí jeho již „zabydlenější“ spoluvězni. Prochází procesem prizonizace, t.j přeměnou svobodného člověka ve vězně, kdy interiorizuje (přijímá a zvnitřňuje) individuálně svéráznou směsici vězeňské subkultury (zvláště její zmíněné neformální hodnoty, normy, pravidla, zvyky atd.) s formálními předpisy a pravidly instituce (dané vnitřním řádem konkrétní věznice nebo vazební věznice. Specifickým projevem vězeňské subkultury je vězeňský argot – zvláštní mluva vězňů, jiným lidem méně srozumitelná.¹⁵²

S ohledem na plnění účelu vazby, zajištění bezpečnosti a dalších penologických zásad jsou stanovena určitá pravidla pro umístování obviněných. Odděleně se umístují:¹⁵³

- a) muži od žen,
- b) obvinění, u nichž je důvodem vazby obava, že budou mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání, od ostatních obviněných,
- c) obvinění, proti nimž je vedeno společné řízení,
- d) obvinění, kteří jsou stíháni pro některý z trestných činů uvedených v ustanovení §88 odst. 4 trestního zákoníku od ostatních obviněných,
- e) obvinění, kteří jsou stíháni pro trestný čin spáchaný z dbalosti, a obvinění, kteří nebyli dříve odsouzeni k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, od ostatních obviněných,
- f) obvinění od pravomocně odsouzených,
- g) obvinění, u nichž je podezření na infekční nebo duševní onemocnění,
- h) obvinění ve vyhošťování vazbě od ostatních obviněných.

Přitom odděleně od ostatních obviněných, do zvláštní cely, vaznice umístí obviněného, který se ve vazbě chová agresivně nebo soustavně porušuje řád výkonu

¹⁵² HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. s. 66. ISBN 80-86708-30-6.

¹⁵³ MOTEJL, O., et al. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv - Vězeňství*. Brno : Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. s. 41. ISBN 978-80-7357-606-6.

vazby nebo vnitřní řád věznice. Obviněný, který o to požádá, se umístí do cely určené výlučně pro kuřáky nebo pro nekuřáky.¹⁵⁴

Obviněný, který vystupuje současně jako svědek, může být v souvislosti s institutem ochrany svědka umístěn v oddělení pro zvláštní ochranu ohrožené nebo chráněné osoby.

Vzhledem ke skutečnosti, že obviněný by měl být dostupný orgánům činným v trestním řízení, lze ho přemístit do jiné věznice zásadně jen na základě písemného příkazu soudu a v přípravném řízení státního zástupce. Ve zvlášť odůvodněných případech (např. bezpečnostní důvody, zajištění neodkladné zdravotní péče) může být obviněný přemístěn do jiné věznice orgánem vězeňské služby ČR, který o přemístění bez odkladu vyrozumí obhájce obviněného, příslušný soud a v přípravném řízení státního zástupce.¹⁵⁵

Věznice neodkladně propustí obviněného z vazby, jestliže obdržela:¹⁵⁶

- a) písemný příkaz, aby obviněný byl propuštěn na svobodu, vydaný soudem na základě jeho rozhodnutí,
- b) písemný příkaz, aby obviněný byl propuštěn na svobodu, vydaný státním zástupcem na základě jeho rozhodnutí v případech stanovených zvláštním zákonem (podle trestního řádu),
- c) písemný příkaz státního zástupce, aby obviněný byl propuštěn na svobodu, vydaný při výkonu dozoru nad dodržováním právních předpisů při výkonu vazby,
- d) písemný příkaz, aby obviněný byl propuštěn na svobodu na základě rozhodnutí prezidenta republiky nebo ministra spravedlnosti v řízení o udělení milosti,
- e) písemný příkaz, aby obviněný byl propuštěn na svobodu na základě rozhodnutí ministra spravedlnosti v řízení o mimořádných opravných prostředcích nebo v řízení o vydání do ciziny.

¹⁵⁴ MOTEJL, O., et al. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv - Vězeňství*. Brno : Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. s. 41. ISBN 978-80-7357-606-6.

¹⁵⁵ MOTEJL, O., et al. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv - Vězeňství*. Brno : Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. s. 43. ISBN 978-80-7357-606-6.

¹⁵⁶ MOTEJL, O., et al. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv - Vězeňství*. Brno : Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. s. 44. ISBN 978-80-7357-606-6.

Aby určité jednání mohlo být posuzováno jako trestný čin, musí dojít k naplnění jak stránky materiální, tak i formální. Není trestným činem čin, který sice naplňuje formální znaky některého trestného činu uvedeného ve zvláštní části trestního zákona, ale tento není pro společnost nebezpečný, respektive nedosahuje minimálního zákonem stanoveného stupně nebezpečnosti činu pro společnost. Nebo stejně tak není trestným činem takový čin, který sice dosahuje minimálního zákonem stanoveného stupně nebezpečnosti činu pro společnost, ale tento nespadá pod formální znaky žádného trestného činu uvedeného ve zvláštní části trestního zákona.¹⁵⁷

Nově přijaté odsouzené po nástupu do výkonu trestu ubytuje věznice v přijímacím oddělení, a to odděleně. Odděleně se umísťují odsouzení muži od odsouzených žen a dále zpravidla odsouzení.¹⁵⁸

- a) mladiství odsouzení od dospělých odsouzených,
- b) recidivisté od odsouzených, kteří jsou ve výkonu trestu poprvé,
- c) odsouzení za úmyslně spáchané trestné činy od odsouzených za trestné činy z nedbalosti,
- d) odsouzení trvale pracovně nezařaditelní od ostatních odsouzených,
- e) odsouzení s poruchami duševními a poruchami chování od ostatních odsouzených,
- f) odsouzení s uloženým ochranným léčením a zabezpečovací detencí od ostatních odsouzených.

Rozhodnutí o umístění do konkrétní věznice se odsouzenému sdělí bez odkladu, aby o něm odsouzený mohl informovat blízké osoby. Pokud na to odsouzený nemá prostředky, musí mu věznice na své náklady umožnit odeslat informaci o jeho pobytu. Při umísťování odsouzeného do konkrétní věznice se zohledňují zejména druhy programů zacházení realizované v jednotlivých věznicích a podle možností se též

¹⁵⁷ FRYŠTÁK, M., et al. *Trestní právo hmotné a procesní*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2007. s. 45. ISBN978-80-86708-51-5.

¹⁵⁸ MOTEJL, O., et al. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv - Vězeňství*. Brno : Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. s. 46. ISBN 978-80-7357-606-6.

přihlíží k tomu, aby odsouzený vykonával trest odnětí svobody co nejbližší místu pobytu blízkých osob.¹⁵⁹

Přeplněnost věznic ovlivňuje i samotnou délku pobytu odsouzených v tzv. příjmových věznicích, které jsou většinou věznice vazební, tudíž materiální podmínky jsou na nižší úrovni než ve věznicích pro samotný výkon trestu odnětí svobody. I odsouzení k výkonu trestu ve věznici s dozorem či dohledem jsou tak ubytováni v celkovém systému, tudíž mohou být zamykáni celodenně na cele.¹⁶⁰

Po umístění do věznice pro další výkon trestu (označované také jako tzv. kmenová věznice), se nově přijatí odsouzení pohybují odděleně od ostatních, a to na nástupním oddělení věznice. Během tohoto pobytu jim vězeňská služba obvykle vystaví průkaz totožnosti odsouzených, popř. průkaz ke stravování (stravenku). O odsouzeném odborní zaměstnanci věznice zpracují komplexní zprávu, která obsahuje rovněž návrh programu zacházení s odsouzeným. Délka pobytu na nástupním oddělení se určuje individuálně, zpravidla nepřevyšší dva týdny.¹⁶¹

Svá specifika má výkon trestu odnětí svobody u některých skupin odsouzených. Tito odsouzení jsou taktéž většinou ubytováni ve zvláštních odděleních. Jedná se o mladistvé odsouzené, odsouzené ženy, potažmo matky nezletilých dětí, odsouzené trvale pracovně nezařaditelné, odsouzené s poruchami duševními a s poruchami chování a odsouzené k doživotnímu trestu. Odlišnosti od „standardního výkonu trestu“ lze spatřovat v materiálních podmínkách, ve spektru kázeňských trestů, které mohou být některým skupinám uloženy či v přísnějším nebo naopak mírnějším režimu.¹⁶²

¹⁵⁹ MOTEJL, O., et al. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv - Vězeňství*. Brno : Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. s. 47. ISBN 978-80-7357-606-6.

¹⁶⁰ MOTEJL, O., et al. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv - Vězeňství*. Brno : Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. s. 48. ISBN 978-80-7357-606-6.

¹⁶¹ MOTEJL, O., et al. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv - Vězeňství*. Brno : Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. s. 49. ISBN 978-80-7357-606-6.

¹⁶² MOTEJL, O., et al. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv - Vězeňství*. Brno : Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. s. 50. ISBN 978-80-7357-606-6.

ZÁVĚR

Pro tuto bakalářskou práci bylo vybráno téma analýzy českého vězeňství v souvislosti s platnou legislativou a současně pro širší pohled a další objektivnější posouzení je zde přiblížena situace vězeňství v Kanadě a USA. Podrobně je zde rozebrána resocializace vězňů a její dopad ve vztahu další možné recidivy odsouzených. Z analýz vyplývá, že transformace vězeňství je celosvětovou záležitostí, která reaguje na současnou politickou a ekonomickou situaci v dané zemi a trestně právní řád. Současně trend naznačující humanizaci vězeňství, snižování konfliktů mezi vězni oddělenými celami, rozlišením jednotlivých věznic s ohledem na závažnost trestů, praktiky penitenciární psychohygieny, psychologická kvalifikace vězňů není samoúčelná. Otevírá cestu k nápravě výchovné činnosti a resocializaci.

Z dostupných a použitých statistik je zřejmé, že se v období posledních deseti let v personálním obsazení Vězeňské služby České republiky zvýšil počet žen příslušnic a tento trend vykazuje nárůst. Dalším závažným hlediskem v oblasti vězeňství České republiky je přeplněnost věznic, kdy byla v bakalářské práci jako příklad použita statistická data, dle kterých naplněnost věznic v České republice v roce 2009 a 2010 přesáhla 100 %.

Celkový vývoj stavu odsouzených v letech 2000 – 2010 má vzrůstající tendenci, jak v počtu mužů, tak žen. Nejnižší počet odsouzených byl v roce 2002 (celkem 12 829 osob), nejvyšší v roce 2010 (celkem 19 449 osob). Ze zjištěných informací je evidentní, že v České republice dochází k nárůstu kriminality. Odnětí svobody je ve výběru trestů poslední možností. Tento trest by měl patřit mezi opravdu závažné případy, kdy nelze použít jiných alternativních trestů.

Je též zřejmé, že jednotlivé země se potýkají s více či méně zatěžujícími prvky v souvislosti s vězeňstvím např. přeplněnost věznic, nedostatečná hygiena, nevhodná strava, nedostatek personálu. V budoucnu tento stav snad postupně pomůže řešit následné širší zavádění např. odpykání trestů v domácím prostředí a vytvoření potřebných doprovodných složek, které takové pokrokové programy pomáhají realizovat. V návaznosti na výše uvedené údaje by mohlo dojít k poklesu nákladů na provoz věznic (např. náklady za stravu a ubytování), tím by se mohla zlepšit i kvalita prostředí při vlastním výkonu trestu a mohlo by dojít k optimalizaci naplněnosti věznic.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Literární zdroje

1. BAJCURA, L. *Práva vězně, od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. Praha : GRADA Publishing, 1999. 160 s. ISBN 80-7169-555-6.
2. DOWSWELL, P. *Slavné útěky z vězení*. Praha : SVOJTKA a VAŠUT, 1995. 64 s. ISBN 80-7180-080-5.
3. FRYŠTÁK, M., et al. *Trestní právo hmotné a procesní*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2007. 414 s. ISBN 978-80-86708-51-5.
4. HÁLA, J. *Bolest a naděje vězení*. Praha : TRITON, 2007. 91 s. ISBN 978-80-7387-013-3.
5. HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. 183 s. ISBN 80-86708-30-6.
6. KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody na doživotí*. Brno : Masarykova univerzita v Brně – Právnická fakulta, 1995. 92 s. ISBN 80-210-1197-1.
7. LIŠKA, O., et al. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989*. Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006. 294 s. ISBN 80-86621-09-X.
8. MAŘÁDEK, V. *Výkladový slovník penologie*. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2003. 141 s. ISBN 80-7042-256-4.
9. MIOVSKÝ, M., et al. *Vězeňství a nelegální drogy*. Praha : Úřad vlády České republiky, 2003. 138 s. ISBN 80-86734-03-X.
10. *Monitoring vězeňství v České republice v roce 1999*. Praha : Český helsinský výbor, 2000. 71 s. ISBN 80-86436-00-4.
11. MOTEJL, O., et al. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv - Vězeňství*. Brno : Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. 336 s. ISBN 978-80-7357-606-6.

12. REPÍK, B. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha : ORAC, 2002. 265 s. ISBN 80-86199-57-6.
13. SLUŠNÝ, J. *Historie mučení*. Praha : XYZ, 2008. 285 s. ISBN 978-80-7388-071-2.
14. *Systémy trestní justice v Evropě a Severní Americe - Kanada*. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1998. 94 s. ISBN 80-86008-52-5.
15. ŠEDIVÝ, F. *Bory-Mírov*. Praha : Eva – Milan Nevole, 2010. 143 s. ISBN 978-80-904313-5-5.

Elektronické zdroje

1. *Nejčastěji kladené otázky z ekonomické oblasti* [online]. 2010 [cit. 2011-07-08]. Dostupný z WWW: <<http://www.vscr.cz/veznice-horni-slavkov-74/nejcastejsi-dotazy-1507/nejcastejsi-kladene-otazky-z-ekonomicke-oblasti-8472>>.
2. *Práva vězně* [online]. [cit. 2011-07-08]. Dostupný z WWW: <http://www.jabok.cuni.cz/knihovna/pub/prava_vezne.pdf>.
3. *Statistická ročenka vězeňské služby České republiky 2010* [online]. 2011 [cit. 2011-07-08]. Dostupný z WWW: <http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/Statistick%C3%A9%20ro%C4%8Denky/rocenka_2010_v7.pdf>.
4. *Věznice Bory* [online]. [cit. 2011-08-04]. Dostupný z WWW: <<http://veznicebory.wz.cz/>>.
5. *Výběr důležitých informací pro odsouzené* [online]. 2010 [cit. 2011-07-08]. Dostupný z WWW: <<http://www.vsrc.cz/vazebni-veznice-hradec-kralove-75/vykon-vezenstvi-1050/vykon-trestu-1110/vyber-dulezitych-infomaci-pro-odsouzene-6161>>.

Legislativní dokumenty

1. *Ústava České republiky, Listina základních práv a svobod*. Ostrava : Sagit, 2006. 192 s. ISBN 80-7208-587-5.

PŘÍLOHY

PŘÍLOHA I - Základní pojmy¹⁶³

Bezkontaktní návštěva – návštěva, kdy je odsouzený/obviněný od návštěvníka oddělen dřevěným „stolem“ a plexisklovou přepážkou.

Donucovací prostředky (DP) – souhrn prostředků vymezených v zákoně o Vězeňské a justiční strážní, v prostředí věznic se nejčastěji jedná o pouta, o pouta s poutacím opaskem (tzv. medvěd) užitá na připoutání rukou nebo i na připoutání nohou, hmaty, chvaty.

Důkladná osobní prohlídka – prohlídka, kdy je vězeň vysvlečen donaha, přičemž ve většině případů provede dřep nebo několik dřepů (za účelem vypuzení nepovolených věcí z tělních dutin) ve vymezených případech může být její součástí i prohlídka análního otvoru, kterou provádí lékař.

Index útěkářů a nebezpečných osob – seznam vězňených osob, které se ve výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody např. pokusily o útěk, napadly příslušníka ozbrojeného sboru, vůči těmto osobám jsou používána zvýšená bezpečnostní opatření (např. donucovací prostředky při eskortách, nemožnost zařazení na vnější pracoviště, omezení volného pohybu po věznici), z indexu mohou být osoby vymazány po 5, resp. po 10 letech, v odůvodněných případech je možno provést výmaz z Indexu dříve.

Krizové oddělení (KO) – oddělení věznice, kde se na doporučení psychologa umístí vězeň, pokud to vyžaduje jeho psychický stav (např. deprese), na tomto oddělení je zajištěn nepřetržitý dohled příslušníka VS ČR.

Možný objekt násilí (MON) – označení vytypované vězňené osoby, která by se s ohledem na určité své charakteristiky mohla stát (nebo se stala) objektem násilí, šikany ze strany ostatních vězňů, takto označení vězni jsou příslušníky VS ČR zvýšeně sledováni co do známek fyzického násilí (otoky, podlitiny, krvácení apod.), jsou většinou ubytováni na odděleních určených pro MON.

¹⁶³ MOTEJL, O., et al. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv - Vězeňství*. Brno : Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. s. 14. ISBN 978-80-7357-606-6

Možný pachatel násilí (MPN) – vytypovaní vězni, kteří se projevují násilnickými sklony vůči ostatním, jsou většinou ubytováni na oddělení pro ně určeném, mělo by být zajištěno, že nepřijdou do kontaktu s MON.

Nástupní oddělení (NO) – oddělení, kde po nástupu do výkonu trestu odnětí svobody odsouzený tráví zpravidla 6 týdnů, v průběhu této doby projde vstupními vyšetřeními a pohovory s psychologem, lékařem, speciálním pedagogem) a na základě výsledků je mu vypracován program zacházení a jsou stanoveny aktivity, kterých by se měl při plnění tohoto programu účastnit.

Minimální program zacházení – program zacházení (pouze pro odsouzené), kteří nemají zájem účastnit se zájmových aktivit, odmítají výkon trestu jako takový, v jednotlivých oblastech programu zacházení jsou stanoveny pouze základní aktivity (zpravidla stanoveno vnitřním řádem věznice), minimální program zacházení je minimum, které by měl odsouzený plnit (zejména pracovní činnost k zajištění každodenního provozu věznice, dodržování kázně).

Oddělení se zesíleným stavebnětechnickým zabezpečením (OZSTZ) – oddělení, kde jsou umístěni odsouzení, kteří během výkonu vazby či trestu odnětí svobody např. uprchli, spáchali zvlášť závažný trestný čin nebo to vyžadují výjimečné okolnosti (vážné ohrožení bezpečnosti v případě úspěšného útěku, terorizování spoluodsouzených, vyhrožování personálu a jeho rodinám), tito odsouzení jsou na celách umístěni po jednom nebo po dvou, jsou vůči nim používána zvýšená bezpečnostní opatření (např. stravování přímo v celách, vycházky vždy za přímého dohledu příslušníka), automaticky jsou na OZSTZ řazení doživotně odsouzení.

Oddělení výkonu kázeňských trestů (OVKT) – neboli „díra“ je oddělení, kam je vězněná osoba umístěna, pokud spáchala kázeňský přestupek, jedná se o celu, kde odsouzený pobývá celý den, vyjma doby, kdy musí plnit aktivity programu zacházení, v případě přísnějšího trestu v cele pobývá celý den (neúčastní se žádných aktivit), v případě samovazby je, jak vyplývá z označení, na cele sám, během dne není dovoleno vězňům ležet, matrace jsou jim odebrány.

Profilace věznice – každá věznice je primárně určena (profilována) pro výkon trestu v určitém typu věznice (např. je primárně profilována jako věznice s ostrahou) nebo pro výkon vazby, nicméně jsou v ní zřízena oddělení pro výkon trestu v dalších typech věznic oddělení pro výkon vazby, specializovaná oddělení (např. oddělení pro výkon

ochranného léčení protialkoholního a léčení pro patologické hráčství v ústavní formě, pro výkon ochranného léčení protitoxikomanického v ústavní formě, oddělení pro výkon trestu odsouzených s poruchou osobnosti a chování, způsobenou užíváním psychotropních látek ve věznici, pro výkon trestu odsouzených trvale pracovně nezařaditelných, pro výkon trestu odsouzených s mentální retardací, pro výkon trestu odsouzených s poruchou duševní a s poruchou chování).

Program zacházení – zpracovává se zvlášť pro každého odsouzeného na základě komplexní zprávy vypracované na nástupním oddělení a obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení cíle a způsob a četnost hodnocení. Vymezuje dobrovolné a povinné činnosti. Zpravidla obsahuje určení způsobu zaměstnávání odsouzeného, jeho účasti na pracovní terapii, vzdělávání anebo jiné náhradní činnosti směřující k vytvoření předpokladů pro jeho samostatný způsob života. Hodnocení úspěšnosti plnění programu zacházení má dopad na zařazení v rámci prostupných skupin vnitřní diferenciaci i na rozhodování soudu o změně typu věznice a žádosti o podmíněčné propuštění.

Prostupná skupina vnitřní diferenciaci (PSVD) – „skupina“, do které je odsouzený zařazen v návaznosti na tom, jak plní program zacházení, zda je kázeňsky trestán nebo naopak odměňován, po nástupu do výkonu trestu je odsouzený zařazen do II. PSVD, pokud si plní své povinnosti, může být po přehodnocení programu zacházení zařazen do I. PSVD, naopak, pokud program zacházení neplní, dopouští se kázeňských přestupků., bude odsouzený přeřazen do III. PSVD, za spáchání zvlášť závažného kázeňského přestupku může dojít k přeřazení do horší PSVD dříve, než při přehodnocování programu zacházení, odsouzení zařazení v I. PSVD požívají určitých „výhod“ oproti těm zařazeným ve II. či III. PSVD – např. mohou se déle dívat na televizi, mají přístup do posilovny a v neposlední řadě mají lepší vyhlídky na podmíněné propuštění.

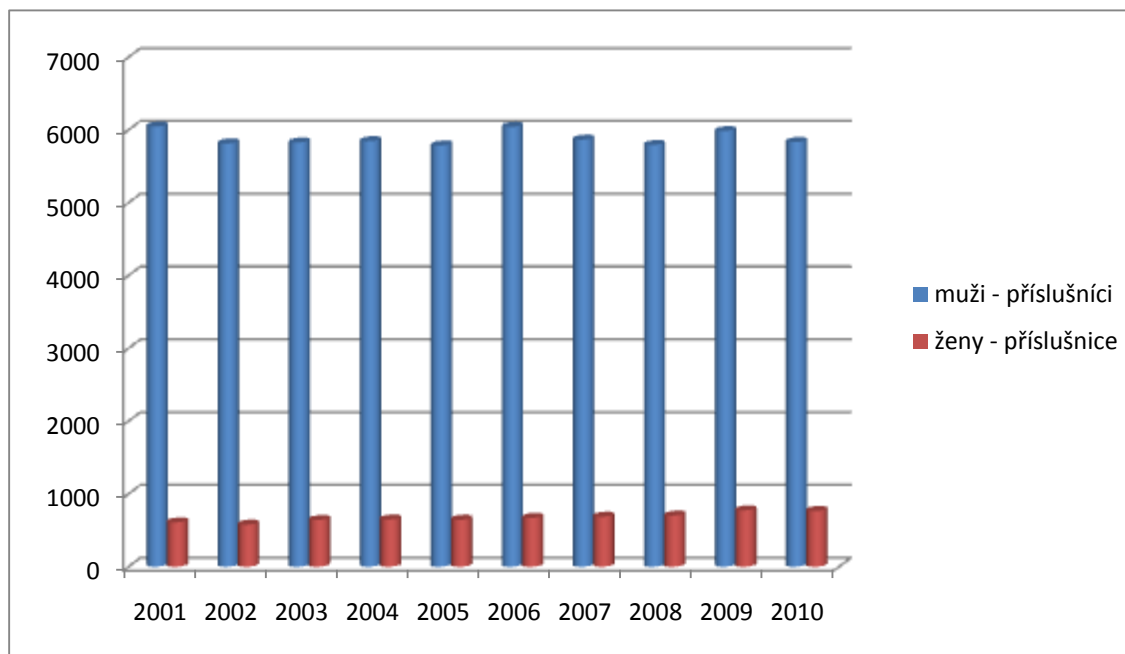
Vazební důvod – udává skutečnosti, na základě kterých je obviněný ve vazbě, vazba může být útěková (hrozí útěk či skrývání obviněného), koluzní (zejm. působení na svědky, spoluobviněné), předstižná (opakování trestné činnosti), dále vyhošťovací a vydávací, důvod vazby předznamenává její účel, obviněný ve vazbě smí být omezen jen do té míry, pokud je to nutné vzhledem k účelu vazby.

Vnější diferenciaci – rozdělení věznic na věznici s dohledem (nejmírnější typ věznice), dozorem, ostrahou a zvýšenou ostrahou (nejpřísnější typ věznice)

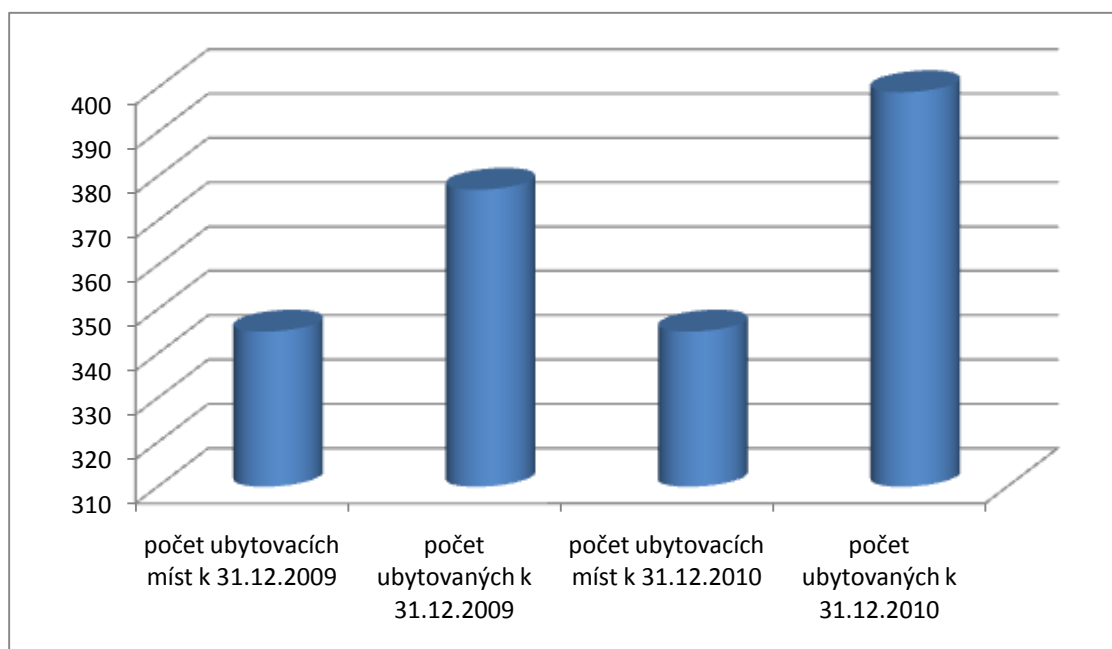
Vnitřní **diferenciace** – rozdělení odsouzených do přístupných skupin vnitřní diference.

PŘÍLOHA II – Základní statistické údaje o vězeňství v ČR¹⁶⁴

Graf 1 - Personál vězeňské služby ČR - vývoj fyzických počtů zaměstnanců VS ČR (stav k 31. 12. 2010)

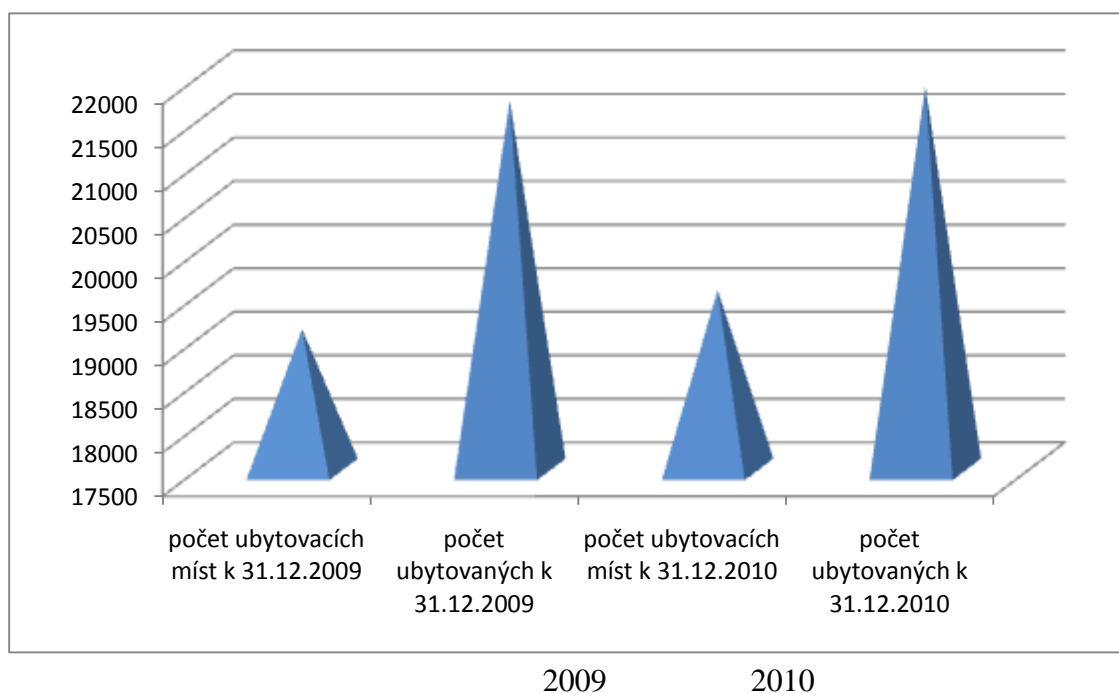

Graf 2 - Ubytovací místa ve věznicích v letech 2009 - 2010

¹⁶⁴ *Statistická ročenka vězeňské služby České republiky 2010* [online]. 2011 [cit. 2011-07-08]. Dostupný z WWW: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/Statistick%C3%A9%20ro%C4%8Denky/rocenka_2010_v7.pdf.

Graf 3 – Naplněnost věznic celkem v letech 2009 - 2010

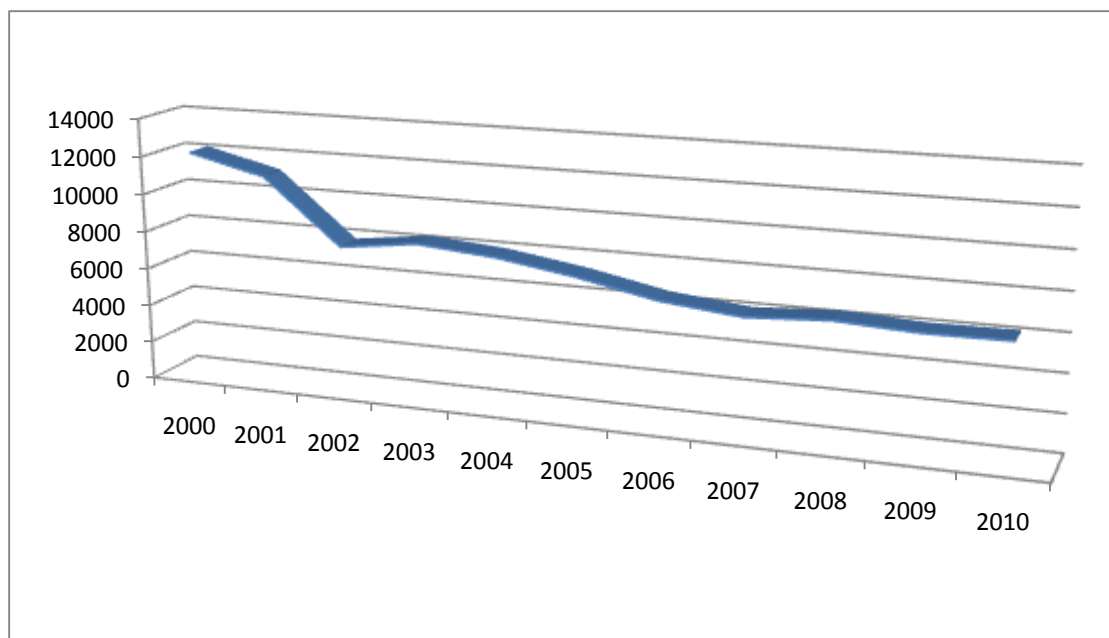

naplněnost v %

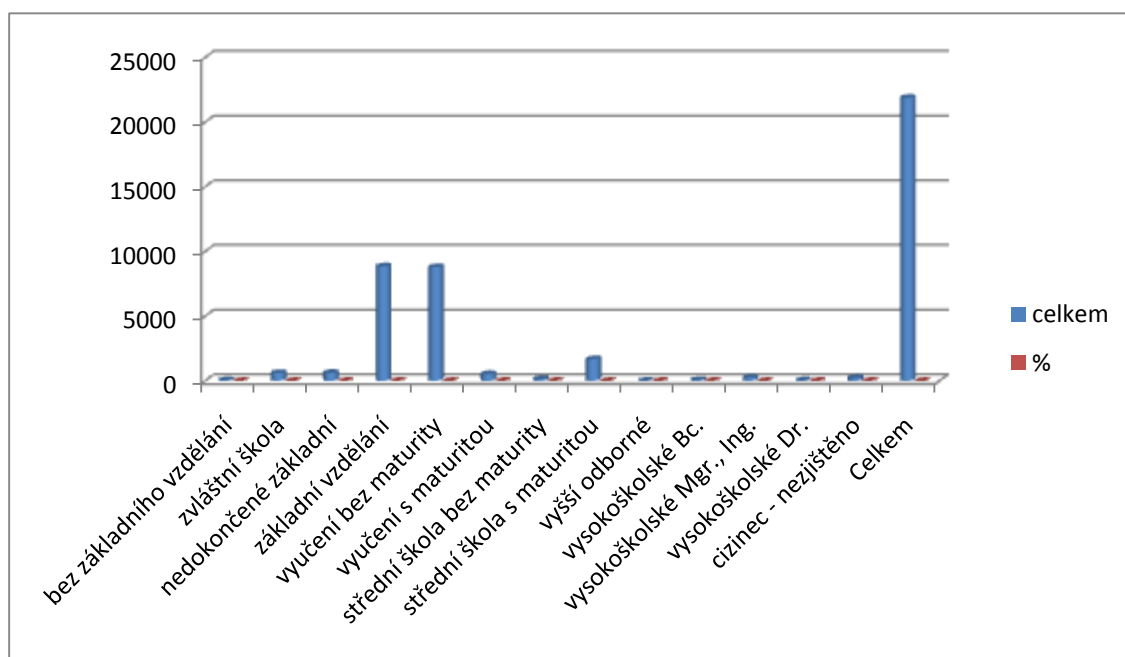
113,73

112,00

Graf 4 - Obvinění – počet příjmů do vazby v letech 2000 - 2010

Graf 5 - Složení vězňených osob podle dosaženého stupně vzdělání k 31. 12. 2010

Graf 6 - Vývoj stavu odsouzených v letech 2000 - 2010

